

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

**КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ БОЮНЧА ПРЕДМЕТТИК
СТАНДАРТ**

(Окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн
мектептердин 5-9-класстары үчүн)

Бишкек - 2020

КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИЛИМ МИНИСТРЛИГИ

КЫРГЫЗ БИЛИМ БЕРҮҮ АКАДЕМИЯСЫ

КЫРГЫЗ АДАБИЯТЫ БОЮНЧА ПРЕДМЕТТИК СТАНДАРТ

(Окутуу орус, өзбек жана тажик тилдеринде жүргүзүлгөн
мектептердин 5-9-класстары үчүн)

Түзүүчүлөр:

Байгазиев Советбек Орозканович – Кыргыз билим берүү академиясынын башкы илимий кызматкери, филология илимдеринин доктору, профессор

Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич – И.Арабаев атындагы КМУнун педагогика кафедрасынын профессору, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Рысбаев Сулайман Казыбаевич – КББАнын мамлекеттик тил жана көп тилдүү билим берүү лабораториясынын башчысы, педагогика илимдеринин доктору, профессор

Акматов Кыялбек Камутович – ОшМУнун доценти, Ош шаарындагы “Жетиген” мектебинин директору, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

Абдухамидова Батмахан Абдуакимовна – Кыргыз билим берүү академиясынын жетектөөчү илимий кызматкери, педагогика илимдеринин кандидаты, доцент

Алмурзаева Саадат Акматбековна – Кыргыз билим берүү академиясынын ага илимий кызматкери

Бишкек – 2020

МАЗМУНУ

1-БӨЛҮМ: ЖАЛПЫ МАСЕЛЕЛЕР

1.1. Документтин макамы жана түзүлүшү

2-БӨЛҮМ: ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

2.1. Кыргыз адабиятын окутуунун максаты жана милдеттери

2.2. Кыргыз адабиятын окутуунун методологиялык негиздери

2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр

2.4. Кыргыз адабиятын окутуудагы компетенттүүлүктүн түрлөрү

2.5. Мазмундук түзүм. Окуу материалдарынын мазмундук түзүмдөргө жана класстарга жараша бөлүштүрүлүшү

3-БӨЛҮМ. ОКУТУУДАН КҮТҮЛҮҮЧҮ НАТЫЙЖАЛАР ЖАНА БААЛОО

3.1. Окуучулардын билиминен күтүлүүчү натыйжалар (баскычтар жана класстар боюнча)

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары

4-БӨЛҮМ. БИЛИМ БЕРҮҮ ПРОЦЕССИНЕ КОЮЛУУЧУ ТАЛАПТАР

4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар

4.2. Кыргыз жана дүйнөлүк адабияттын силлабусу

СӨЗДҮК

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР

1-БӨЛҮМ:

ЖАЛПЫ МАСЕЛЕЛЕР

1.1. Документтин макамы жана түзүлүшү

Ааламдашуунун азыркы шартында улуттук асыл-нарктарды, байыртадан элди эл кылып сактап келген руханий көрөңгөлөрдү сактап калуу жана кийинки муундарга өткөрүп берүү улуттук мектептерге, анын ичинде кыргыз адабияты сабагына жүктөлөт. Маданияттардын таасиринен улам батыштан жана чыгыштан Ала-Тоо аймагына келип жаткан массалык маданияттын терс жактарынан кыргыз балдарын, жалпы эле кыргыз улутун сактап калууда да аталган предметтин олуттуу мааниси бар. Ушул адабият сабагын коомдук турмушка активдүү аралаштырыш үчүн предметти окутууну жаңылоо зарылдыгы бышып жетилди.

Кыргыз адабияты сабагын өркүндөтүү үчүн сапаттуу түзүлгөн мамлекеттик стандарт катары дүйнөлүк деңгээлдеги билим берүүнүн формасы, ыкмасы жана усулдук натыйжалары катары эсептелинген 5-класстан 9-класска чейинки жаңы стандартты түзүү милдети алдыда турат. Анын натыйжасында кыргыз адабияты боюнча жалпы билим берүүнү жөнгө сала турган жаңы муундун окуу китептерин, окуу куралдарын жана мугалимдер менен окуучулар жетекчиликке ала турган окуу-методикалык колдонмолорду иштеп чыгуу зарылдыгы сезилүүдө. Учурда коомдук-социалдык, турмуштук кырдаалдардын өзгөрүшү мурда колдонулуп келген окуу стандартын, окуу программасын, окуу китептерин жаңылоо милдетин алдыга коёт. Мына ушул нерселер бул сабак боюнча предметтик стандартта белгиленет.

Кыргыз адабияты боюнча сунушталган стандарт азыркы мезгилдеги окуу процессин жетекчиликке алуу менен бирге стандартты, окуу процессин жаңылоо багытындагы окутуу усулдарын, окуу китептерин жаңылоо максатында колдонулуп келген программадагы жана окуу китебиндеги ашыкча кайталоолорду азайтып, окутуу системасын дүйнөлүк стандартка алып чыгууга, саясатташкан жана авторлордун кадыр-баркына, сыйлык-наамдарына карай окутууга сунуш кылынып жүргөн чыгармалардан арылууга, соңку учурда педагогика, психология, социология, адабият таануу, лингвистика ж.б. илимдер ачкан жаңы технологияларды колдонууга жардам берет.

Коомдогу социалдык деградациядан, ыймандык кризистен алып чыгууда, адамдын ички дүйнөсүн тазалоодо адабият сабагынын мааниси чоң. Демек, мектептерде адабиятты майнаптуу окутуу кыргыз улутун жана Кыргызстандагы жашаган башка улуттун өкүлдөрүн ыймандык кыйроодон да сактап калууга жол ачат.

Кыргыз элинин «Манасты» жараткан көркөм тил байлыктары азыркы жаштар тарабынан бааланбай, активдүү колдонулбай жаткан шартта эне тилибиздин байлыгын, көркөм-эстетикалык тереңдигин да кийинки муунга жеткирип берүүдө адабият сабагынын ролу өлчөөсүз чоң. Коом мүчөлөрүнүн кеп маданиятын, сүйлөшүү этикасын жана эстетикасын үйрөтүүдө да адабият сабагы өз милдетин аткарат.

Улуттук билим берүү дүйнөлүк илим-билим тармактарына улам көбүрөөк тутумдашып жаткан азыркы учурда адабият сабагын башка предметтер менен интеграциялоо проблемалары да курч коюлуп жаткан кырдаалда бул стандартта ал маселе да ар тараптуу каралат.

Кыргыз адабияты боюнча стандартта:

- адабий билим берүү процессин жөнгө салуу;

- ар бир мектептин, ар бир мугалимдин, ар бир окуучунун өз алдынчалыгын өнүктүрүү;
- аймактык өзгөчөлүктөрдү эске алуу;
- окуучулардын чыгармачылыгын өстүрүү;
- мугалимдин окуучу менен чыгармачыл диалогун түзүүгө ж.б. кеңири мүмкүнчүлүк ачылат.

Кыргыз адабияты дүйнөлүк боюнча стандартта төмөндөгүлөр өз ишмердүүлүгүндө жетекчиликке алат:

- окуу китебинин, окуу-усулдук колдонмолорунун авторлору;
- болочок кыргыз адабияты мугалимдерин даярдоочу жогорку окуу жайларынын тиешелүү дисциплиналар боюнча окуу программаларын түзүүчүлөр:

- кыргыз адабияты мугалимдери;
- билим берүү системаларынын жетекчилери;
- кыргыз филологиясы боюнча билим алып жаткан студенттер, магистрлер;
- кыргыз адабиятын окутуу боюнча илимий иш жүргүзгөн аспиранттар, изденүүчүлөр, методист-окумуштуулар.

Кыргыз адабияты боюнча стандарт төмөнкүлөрдү өз ичине камтыйт:

- кыргыз адабиятынан билим берүүнүн максаттары, милдеттери жана натыйжалары;
- адабий билим берүүнүн мазмунун түзүүнүн башкы принциптери;
- адабий билим берүүдө компетенттүүлүккө багытталган билим берүүдөгү методдор жана технологиялар;
- окуучулардын адабий билимин баалоонун негизги принциптери;
- адабияттан окутуу чөйрөсүнө жана усулдарга коюлган негизги талаптар;
- адабий билим берүүнү башкаруу системасын уюштуруу принциптери;

Бул стандарт Кыргыз Республикасынын жалпы билим берүүчү мектептеринин менчигинин түрлөрүнө, типтерине (лицей, гимназия, автордук мектеп ж.б.) карабай, 5-9-класстарында кыргыз адабиятын окутуунун негизги окуу-нормативдик документи катары КРнын Билим берүү мыйзамына негизделип иштелип чыкты.

Стандартты иштеп чыгууда КРнын Билим берүү жана илим министрлиги тарабынан бекитилген жаңы окуу планында көрсөтүлгөн окуу жүктөмдөрүнүн көлөмү эске алынды.

Аталган стандарт кыргыз адабиятын окутуунун негизги стратегиясын, урунттуу приоритеттүү багыттарын аныктайт, окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин окуучуларына кыргыз адабияты сабагында көркөм сөз каражаттары аркылуу билим берүү, тарбиялоо жана өнүктүрүү маселелерин чечүүгө багытталат, ошону менен бирге, кыргыз адабиятын окутуунун өзөктүү курсун, башкы таныч-жолун белгилейт.

Стандарт, негизинен, аталган предметтер боюнча окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептердин (класстардын) окуу программасын иштеп чыгуунун мазмунун, өлчөмүн жана өзөгүн аныктап берет жана ага негиз болуп кызмат кылат.

Бул стандарттын негизинде окуу программалары түзүлөт, окуу китептерди жазууда да дал ушул стандарттын көлөмүндө окуу материалдарынын мазмуну түзүлөт.

Стандартта көрсөтүлгөн окуу материалдарын берүүнүн структурасы, таяныч принциптери, урунттуу компетенттүүлүктөр, окутуудан алынган натыйжалар адабияттык билим берүүнүн бүткүл мазмунун, өзөгүн аныктоо менен, андан алынган натыйжаларды талдап жана баалоонун стратегияларын аныктайт. Жогорку окуу жайларында кыргыз тили, адабияты мугалимдерин даярдоодо, мугалимдердин адистигин жогорулатууда, аларды аттестациялоодо, кыргыз адабияты боюнча мамлекеттик сынактардын, олимпиадалардын, конкурстардын, дил баяндардын суроо-тапшырмаларын түзүүдө негизги таяныч жана үлгү болуп саналат. Ошону менен бирге, бул документте окуу материалдарынын курстарга бөлүштүрүү өлчөмдөрү, андагы уланмалуулук, ал курстарынын сааттарынын көлөмү да так аныкталып көрсөтүлгөн.

Кыргыз адабиятын окутуунун бул стандарты бүтүн логикада түзүлгөн документ, ал үч негизги бөлүктөн турат, алар: жалпы маселелер, окуу материалдарынын негизги мазмуну, алардын класстарга жана сааттарга бөлүнүшү; окуучулардын билим жетишкендиктерин баалоо.

Мындагы негизги жана өз ара логикалык байланышта турган үч өзгөчөлүктүү компонентти бөлүп көрсөтүүгө болот: окутуунун компетенттүүлүккө багытталышы жана негизги компетенттүүлүктөрдүн (тилдик, коммуникативдик жана этномаданий) талаптарынын так жана ачык көрсөтүлүшү; окутуудан алынуучу натыйжалардын даана белгилениши; окуучулардын жетишилген теориялык жана практикалык ийгиликтерин объективдүү баалоо багыттарынын сунушталышы.

2-БӨЛҮМ:

ПРЕДМЕТТИН КОНЦЕПЦИЯСЫ

Кыргыз адабиятын окуу предмети катары спецификасын анын искусствонун өзгөчө түрү болгон ички табиятты аныктайт. Адабият ааламдын сырын, адамдын жан дүйнөсүнүн эстетикалык камылгасын, туюмун кабылдап, анын турмушунун ар кыл жактарын көркөм образдар аркылуу чагылдырат. Адабияттын адеп-ахлактык, эстетикалык, таалим-тарбиялык, дүйнө таануучулук жана билим берүүчүлүк мүмкүнчүлүгү өтө кенен.

Дүйнөнү жандуу, конкреттүү жана биримдикте таанып-билүүнү кабылдоонун мүмкүнчүлүгүнүн көркөм образдуулук, эстетикалык идеаларга багытталгандык, жекелик, инсандык кабылдоодогу башталыштар, таанып-билүүчүлүк, эстетикалык, адеп-ахлакка тарбиялоочулук, дүйнө таанытуучулук, коммуникативдик жана гедонисттик функциялары адабиятты искусствонун башка түрлөрү менен байланыштырып турат.

Адабият – турмушту көркөм таануунун жана чыгармачыл ишмердүүлүктүн өз алдынча тармагы.

Адабият сабагы окуучуларды мамлекеттик тилди жана башка элдердин маданиятын, жергиликтүү калктын тилин, маданиятын сүйүүгө, анын сырларын терең өздөштүрүүгө үйрөнүүнүн сабагы.

Көркөм адабият искусствонун өзгөчө түрү катары коомдук аң-сезимдин башка формалары: мораль, дин, философия менен тагыз байланышта. Адабият таануу илими менен адабий сын, коомдук жана гуманитардык илимдер: тил илими, өнөр таануу, этика, эстетика, тарых, психология, педагогика жана логика менен байланышта өнүгөт.

Адабият өз алдынча окуу предмети катары башка предметтер, курстар жана билим берүүчү башка тармактар менен карым-катышта болот, тил предметтери менен бирдикте окуучунун сөз маданиятын өстүрөт; адеп сабагы сыяктуу окуучулардын ыймандык жактан таза болуш үчүн таасир этет; көркөм-эстетикалык циклдеги (сүрөт, живопись, музыка ж.б.) предметтер менен бирдикте окуучунун айлана-чөйрөгө болгон эстетикалык табитин, мамилесин калыптандырат; коомдук циклдеги (тарых, коом таануу, география, экономика ж.б.) предметтер сыяктуу эле адабият адам жана анын коомдогу ролу, орду жөнүндөгү проблемаларды көтөрөт, ой жүгүртүүнүн өнүгүшүн калыптандырат, тарыхка болгон окуучулардын сезимин байытат, эске тутуусун жөнгө салат, эң негизгиси көркөм сөзгө болгон мамилесин калыптандырып, анын чексиз мүмкүнчүлүгү менен инсандык башталмаларга жол ачат.

2.1. Кыргыз адабияттын окутуунун максаты жана милдеттери

Максат-милдеттери:

Искусствонун бир түрү катары ички табияты менен өтөгөн функциясы жана окутуп тарбиялоодогу мектептин милдеттери адабият сабагынын максатын аныктайт.

Адабий билим берүүнүн жалпы максаты – мектеп окуучусун кыргыз жана дүйнөлүк көркөм адабияттын мыкты казыналары менен тааныштыруу. Алардын дүйнөнү кабылдоодогу эстетикалык табитин ойготуп, өнүктүрүп, атуулдук, адеп-ахлактык позициясын бекемдөө. Мындай максат-милдеттерди аткаруу үчүн:

- кыргыз жана дүйнө адабиятынын мыкты үлгүлөрүн окуучуларга окутуп-үйрөтүү керек;
- окуучулардын көркөм нарктарды кабылдоосун жана сөз өнөрүн мыкты өздөштүрүүсүн камсыз кылган билимин жана билгичтигин, көндүмдөрүн калыптандырып, адабиятты улуттук жана бүткүл адамзаттын кабыл алуусун иштеп чыгуу;
- инсандын эмоционалдык маданиятын өнүктүрүп, анын дүйнөгө, жашоого, искусствого болгон мамиле-жообун, социалдык түшүнүгүн калыптандыруу;
- адамда көркөм чыгармачылык табитти, жөндөмдү өнүктүрүү, анын чыгармачылык ой чабытын, образдуу ой жүгүртүүсүн, эстетикалык туюм-сезим жана анын келечек жашоо турмушунда зарыл болгон жана башка түшүнүк, көз караштарын өстүрүү;
- окуучунун көркөм чыгарманы кабыл алуусундагы эмоционалдык баалуулук мамилелерин, интеллектуалдык кайрымдуулугун жана рефлексин тарбиялоо, анын бийик эстетикалык табитин жана керектөөсүн калыптандыруу;
- окуучунун адабий кебин өстүрүп, эркин жана сабаттуу сүйлөй жана жаза алышын, көркөм лексикасынын жана ой жүгүртүүсүнүн бай болушун камсыз кылуу.

Кыргыз адабиятын окутуунун максаттары төмөнкү учурда ишке ашат:

Окуучулар:

- көркөм чыгармаларды көп окушса;
- окуганын түшүнсө жана башкаларга түшүндүрө алса;
- ар тараптуу, системалуу, багыттуу даярданышып, окуй турган китепти туура тандай билип, окурмандык кызыгуусу артса;

- көркөм чыгарманын идеялык маанисин терең өздөштүрүп, кабылдоонун жекелик мүнөзү, чыгарманын мазмуну менен формасынын өзгөчөлүктөрүн ар тараптан кенен кабылдап, ага жекече баа берип, берген баасын далилдей алса;
  - адабият боюнча терең билимге жетишип, көркөм чыгармадан алган таасирлерди турмуштук кырдаалдарга жараша колдоно билүүгө ыңгайлашса;
  - сөз байлыгы мол болуп, чыгарманын көркөм сөз каражаттарын өз сөзүндө пайдалана билсе;
  - кебинин байланыштуулугу, кооздугу, тактыгы, таамайлыгы, жеткиликтүүлүгү, логикалуулугу, ырааттуулугу болсо ж.б.
- Кыргыз адабиятын окуу предмети катары үйрөнүүнүн объектиси – кыргыз адабиятындагы көркөм чыгармалар жана дүйнөлүк адабияттан мыкты которулган дүйнөлүк классика (фольклор, ырчылар чыгармачылыгы, жазгыч акындардын поэзиясы, совет мезгилиндеги жазуучулардын чыгармалары, азыркы адабият). Мында, албетте, кыргыз адабиятын окуп-үйрөнүүгө артыкчылык берилет. Ошол эле мезгилде адабият таануунун айрым үлгүлөрү да бул же тигил чыгарманы терең өздөштүрүү үчүн окуп-үйрөнүлөт.

2..2. Кыргыз адабиятын окутуунун методологиялык негиздери

Кыргыз адабиятын окутуу иштери педагогика илиминин жалпы, атайын жана жеке методологиясынын жоболоруна негизделет. Кыргыз адабиятын окутуу процессинде инсанга багытталган окутууга өзгөчө маани берилет.

Кыргыз адабиятын окутуунун жалпы мазмуну төмөнкүлөрдү камтыйт:

1. Кыргыз адабиятын окутууну социалдаштыруу маселеси. Кыргыз адабиятын окутууну социалдаштыруу чыныгы социалдык-турмуштук, коомдогу муктаждыктарга жараша аныкталат. Учурдагы кыргыз адабияты – окуучулардын сөз байлыгынын кенен болушуна, сүйлөө маданиятынын калыптанышына, ой жүгүртүүсүнүн өнүгүшүнө кызмат кылуусу шарт. Мектеп окуучусу кыргыз адабиятын өз дүйнө таануусунун, адеп-ахлак, таалим-тарбия алуунун негизги каражаты катары кабыл алып, адабияттык билимди терең өздөштүрүп, өз турмушунда колдоно алуусуна жетиштирүү максаты коюлат.

2. Кыргыз адабиятын окутууну ааламдаштыруу маселеси. Бул кыргыз адабиятын окутууда иштелип чыккан концепцияларды, технологияларды, критерийлерди ж.б. алардын соңку жетишкендиктерин пайдалануу. Кыргыз адабиятын эл аралык, улуттар аралык карым-катнаштын, көп маданияттуу билим берүүнүн каражаты катары колдонуу, окутуу ишинде артыкчылык берүү.

3. Кыргыз адабиятын окутууну гумандаштыруу маселеси. Мында кыргыз адабиятын окутуу процессинде мугалимдердин, окуучулардын, ата-энелердин карым-катнашы, кызматташтык мамилелери, бири-бирин урматтоосу гумандуу педагогиканын шарты катары саналат. Мугалим адабий түшүнүктөрдүн жыйындысын берүүчү гана адис эмес, окуучулардын адабий билимди, билгичтикти, көндүмдөрдү калыптандыруучу катары саналат. Кыргыз адабияты сабагы мугалим менен окуучунун бири-бирин урматтоо сезимин калыптандырган, бир максатка багытталган ишмердүүлүктү жаратуу процесси болуп саналат.

4. Кыргыз адабиятын окутуунун философиялаштыруу маселеси. Кыргыз адабиятын окутуу процессинде көркөм чыгармалардын философиялык маани-маңызы адабиятты окутуу процессинде окуучулар өз алдынча адам мүнөзүнүн маселелерин философиялык жактан өздөштүрүшү, аларга: жакшылык менен жамандык, акыйкат менен наадандык, өмүр менен өлүм, адам жана кудай, адеп-ахлак жана муундар тагдыры, жеке адам жана табийгат, адамдык нарк, ыйман, парз, сыймык, ар-намыс ж.б. түшүнүктөрдүн көркөм чыгармада чагылдырылышы. Чыгарманын философиялык маанисин, кыргыздардын улуттук ойлоо өзгөчөлүктөрүн талдоо, аларга баа берүү.

Кыргыз адабиятын окутууга коммуникативдик мамиле жасалып, окутуунун объектисин көркөм текст түзүүсү, ал эми сабак процесси жандуу сүйлөшүү, талдоо, талкуулоо, баяндоо иштери аркылуу жүргүзүлүшү шарт.

Окуу ресурстарын тандоонун жана окутуунун принциптери (Окутуу кыргыз тилинде жүргүзүлгөн кыргыз адабияты предметинде)

Кыргыз адабиятын окутуунун стандарты окутуунун жалпы дидактикалык принциптерине (илимийлүүлүк, жеткиликтүүлүк, табигыйлык, ырааттуулук, көрсөтмөлүүлүк ж.б.) жана жеке предметтик принциптерге негизделет.

Окутуу орус, өзбек, тажик ж.б. тилдерде жүргүзүлгөн мектептердин 5-9-класстарынын бардыгында кыргыз адабияты тарыхый-системалык курс түрүндө эмес, адабий окуу түрүндө гана үйрөнүлөт. Окутуу мамлекеттик тилде гана алып барылат. Бул өлкөдөгү жарандардын тил билүү абалына байланыштуу өткөөл учурдагы чара болуп саналат, белгилүү убакыттар өткөндөн кийин тарыхый-системалык курсту сунуш кылуу жагын карап көрүү туура болот. Демографиялык, этникалык, социалдык абалды карап, тил билүү жана чөйрөнү эске алып, кыргыз адабияты жана дүйнөлүк адабияттын программасы билим берүү бөлүмдөрү, мектептер, мугалимдер тарабынан бир аз жөнөкөйлөштүрүлүп жана татаалдаштырылып түзүлүп алынышы максатка ылайыктуу.

Негизи жана орто класстардагы “Кыргыз адабияты” предмети башталгыч класстардагы “Кыргыз тили” предметин негиз кылып алат.

Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде “Кыргыз адабияты” ошол эле мектептердеги “Кыргыз тили” предмети менен терең байланыш-катышта үйрөнүлөт.

КР БИМнын окуу планына ылайык “Кыргыз адабияты” предметине 5-9-класстар үчүн окуу жүктөмү жумасына 1 сааттан, жыл бою 34 сааттан бөлүнгөн.

Окуу ресурстарын тандоонун жана окутуунун принциптери

Кыргыз адабияты курсунун негизги мазмунун, негизинен, байыркы доордон тартып бүгүнкү күнгө чейинки кыргыз адабияты, анын бир бөлүмүн дүйнөлүк фольклор, Батыш жана Чыгыш адабиятынын асыл нарктары, классикалык орус жана совет адабиятынын айрым үлгүлөрү түзөт.

Кыргыз адабияты предметине жумасына 1 сааттан берилип, чыгармаларды тематикалык, хронологиялык тартипте жайгаштырылат.

Көркөм чыгармаларды тандап алууда төмөндөгүдөй критерийлер алынат:

- чыгарманын кыргыз жана дүйнөлүк адабияттагы орду;
- чыгарманын бийик моралдык-этикалык асыл нарктарга, гуманисттик идеяларга тарбиялоочу мүмкүнчүлүгү, тарбиялык-таанытуучулук потенциалы;
- чыгарманын көркөм формасынын кооздугу;
- чыгарманын окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө, кабылдоо мүмкүнчүлүгүнө, таанып-билүүчүлүк кызыкчылыгына, муктаждыгына ылайык келиши;
- чыгармалардын жанрдык жана тематикалык ар түрдүүлүгү;

- авторлордун ар түрдүү өлкөлөрдөн, ар түрдүү доорлордон болушу.

Тандалып алынган адабий материалдарды жайгаштыруу дидактиканын принциптеринин негизинде ишке ашырылат. Чыгармалар окуучулардын жаш өзгөчөлүгүнө жараша жайгаштырылып, тили, сюжети, мазмуну, образдар системасы, проблемасы боюнча жөнөкөйдөн татаалга, жеңилден оорго карай, улам класстан класска өсүп жүрүп отурат.

2.3. Предметтик компетенттүүлүктөр

Компетенттүүлүк жөнүндө жалпы түшүнүк

Компетенттүүлүк кандайдыр бир тармакта, чөйрөдө белгилүү бир натыйжага жетишүү, кадыр-баркка ээ болуу, кимдир-бирөөнүн кесиптик чеберчилигинин, жетишкендигинин көрсөткүчү.

Компетенттүүлүк – бул адистин интеллектуалдык, психологиялык, моралдык жана ишмердик (функционалдык) абалы, ошол аркылуу анын канчалык билим алгандыгы, көндүмдөргө ээ болгондугу, тажрыйба топтогондугу, башкалардын ишмердүүлүгүн өзүнө сиңиргендиги, маалыматтар менен куралдангандыгы жана аларын кандайча колдоно алары аныкталат.

Компетенттүүлүк – бул натыйжалуу жыйынтыктарга жетишүү үчүн ыңгайлуу жүрүш-туруш модели, алгоритм, кыймыл-аракеттерди ишке ашыруунун жолдору.

V-VII класстын окуучуларынын адабият жөнүндөгү компетенттүүлүгү:

Окуучулар көркөм чыгарманын түзүлүшү, анын тектери, түрлөрү, жанрлары жөнүндөгү жалпы түшүнүктөргө ээ болушат.

Ал жалпы түшүнүктөр: адабият – турмушту чагылдыруучу күзгү катары, адам жана анын турмушу адабияттын изилдөө объектиси башкы предмети экендиги; адабият жана фольклор; китеп окуу, эмгек жана чыгармачылык.

Көркөм чыгарманын мазмуну менен түзүлүшүнө төмөнкүлөр кирет: каармандын мүнөзү (кылган иши, портрети жана анын элементтери, автордун мүнөздөмөсү, көркөм деталь, сюжет, окуялар, каармандардын кагылышуусу), композиция, эпизод, образдар системасы, пейзаж, интерьер, чыгарманын көркөмдүгү, тилинин өзгөчөлүгү, колдонгон көркөм сөз каражаттары, чыгарманын темасы менен идеясы жөнүндөгү алгачкы түшүнүк; андагы юмор менен сатиранын ролу (ирония, гротеск, сарказм), чыгармадагы фантастикалык каражаттардын функциясы, речтин кара сөз жана ыр түрүндөгү берилиши, стилистикалык каражаттар (ыргак, рифма, муун өлчөмү, строфа – ыр саптары, аллитерация жана ассонанс кубулуштары ж.б.).

Көркөм чыгарманын тектери (эпика, лирика, драма) жана жанрлары (жомок, табышмак, макал-ылакап, элдик ырлар, легенда, миф, аңгеме, повесть, роман, ыр, поэма, пьеса, комедия, трагедия, очерк, новелла, публицистика, макала, эссе, фантастика жана детектив) жөнүндө түшүнүктөргө ээ болуп, көркөм үлгүлөрүн окуп үйрөнүшөт.

Бул класстарда окуучулардын библиография тууралуу түшүнүктөрү тереңдейт (китептин түзүлүшү, анын түрлөрү: каталог, справочник, сөздүк, энциклопедия, антология, альманах ж.б.).

Окуучулар класста окушкан көркөм чыгарманын автору жөнүндө алгачкы түшүнүктөрдү алышат, ал жашаган коом, мезгил жөнүндө үйрөнүп, чыгарманын бүгүнкү күндөгү маанисине назар токтотушат.

Окуучулардын тилдик (стилистикалык) компетенттүүлүгү:

- көркөм окуунун партитурасы (логикалык – басым, кыска жана узак пауза, үндү акырындатуу жана жогорулатуу, окуунун темпи, ылдамдыгы) жөнүндө маалыматка ээ болуу;

- окуган чыгарманы кеңири планда кайра айтып берүү (чыгарманы стилистикалык жана жанрдык өзгөчөлүктөрүн кошо камтуу менен);

- окуяны сүрөттөө боюнча түшүнүк (пейзаж, интерьер, портрет) алуу;

- окуган көркөм чыгарма боюнча баяндама же дил баян жаза алышат, андагы каармандарга мүнөздөмө берүүгө көнүгүү;

- окуган китебине, көргөн спектаклине же кинофильмге окурман, көрүүчү катары пикир айта билүү;

- монолог жана диалог жөнүндө түшүнүк алышат, алардын аңгеме, тамсил, жомоктордо колдонулушун өздөштүрүү.

Окуучулар төмөндөгүдөй ишмердүүлүктөргө да ээ болушат:

- ар кандай жанрдагы чыгармаларды үн кубултуп көркөм окуй алышат;

- окуяларга, каармандарга болгон жекече мамилелерин, адабий сынчыл көз караштарын билдире алышат;

- көркөм чыгарманын текстине үстүртөн жана кеңири талдоо жасашып, анализ жана синтез жүргүзө алышат;

- окуган чыгарманы кайра айтып бере алышат;

- жөнөкөй жана татаал план түзө алышат;

- адабий каарман жөнүндө аңгеме куруп беришет;

- чыгарма тууралуу баяндама же дил баян жаза алышат;

- окуган чыгармага пикир, чакан рецензия жаза билишет;

- чакан эпикалык чыгарма (аңгеме, жомок, тамсил) боюнча кыска инсценировка даярдашат;

- чакан ырларды жатташат;

- аңгемелердин, жомоктордун турмуштук башка окуялардын негизинде чыгарма жазганга көнүгүшөт.

VIII-IX класстын окуучуларынын адабият жөнүндөгү компетенттүүлүгү:

- көркөм чыгарма жөнүндө теориялык жалпы түшүнүктөргө (чыгарманын идеясы, темасы, проблематикасы, сюжети жана композициясы, чыгармада сүрөттөлүп жаткан шарт менен каармандардын карым-катнашы, байланышы, каарманды сүрөттөөдөгү ыкмалар, тилинин өзгөчөлүгү) ээ болушат;

- чыгарманын тектик, түрдүк, жанрдык өзгөчөлүгү боюнча алган түшүнүктөрүн жалпылаштырышат;

- адабиятка тиешелүү көркөм образ жөнүндө кеңири түшүнүк алышат;

- окулуп жаткан чыгармага байланышкан жазуучунун өмүрү, чыгарманын жаралыш шарты, анын мазмундук жана формалык байлыгы, коомдук мааниси жөнүндөгү түшүнүктөрүн тереңдетишет.

Окуучулардын тилдик (стилистикалык) компетенттүүлүгү:

- чыгарманын стили жөнүндөгү алгачкы алган билимдерин жалпылаштырышат, мында көркөм чыгарманын тилдик каражаттары , көркөмдүүлүгү мүнөздөлөт;

- чыгарманын тили, ыр түзүлүшү, жазуучунун стили, колдонулган көркөм сөз каражаттары, образдык-эмоционалдык функциясы функциясы жөнүндө билимдери тереңдейт;
- чыгармадагы каармандын ички дүйнөсүн, түшүнүк-сезимин, кайгы-касиретин, интеллектуалдык деңгээлин, мүнөзүн чагылдырган тил байлыгы, лексикасы жөнүндө түшүнүк алышат.

2.4 Кыргыз адабиятын окутуудагы компетенттүүлүктүн түрлөрү

Компетенттүүлүктүн түрлөрү

Адабият сабагын өздөштүрүүдөгү компетенттүүлүктү үч түргө бөлүштүрүүгө болот:

1. Маалыматтык компетенттүүлүк

Маалыматтык компетенттүүлүк – адабияттан алган билимдин турмушта канчалык пайдаланылгандыгы менен байланышкан түшүнүк болуп, адабий билим алган окуучу ошол билимдерин маалыматташуу процессинде башка адамдарга ырааттуу айта билүүсү, айтылып жаткан кепти уга билүүсү, сабаттуу жаза алуусу, көркөм адабий тексттерди туура окуп-түшүнүүсү, түшүнгөндөрүн өз алдынча айтып жана жазып жеткирүүсү, жалпысынан пикирлешүүсү талап кылынат.

Керектүү маалыматты издөө, салыштыруу, талдоо, божомол жасоо, маалыматтарды сынчыл кабыл алуу, кабыл алуусунун негизинде өз алдынча чечимге келүү ишмердүүлүгү да маалыматтык компетенттүүлүк менен байланышат.

2. Социалдык-коммуникативдик компетенттүүлүк.

Адабиятты окуучунун турмушта колдонуусунун негизги принциптери аныкталып, социалдык чөйрөдө алган маалыматтарын башкаларга жеткирүүнүн ыкмаларын үйрөтөт. Сөз маанилерин тандоо менен элге оюн жагымдуу жеткирүү, адабият теориясын пайдаланып, тексттерди колдонуп, адабий билимин социалдык чөйрөдө колдоно билүү жөндөмдүүлүгү.

3. Өз ишин уюштуруу жана маселе чече билүү компетенттүүлүгү.

Турмуштук кырдаалдагы, окуган материалдардагы карама-каршылыктарды таба билүү, талдоо, өз алдынча аларды чече алуу жана бир пикирге келүү.

2.5. Мазмундук түзүм. Окуу материалдарынын мазмундук түзүмдөргө жана класстарга жараша бөлүштүрүлүшү

Окутуу орус, өзбек, тажик тилдеринде жүргүзүлгөн мектептерде (класстарда) 5-класстан 11-класска чейин “Кыргыз адабияты” жумасына 1 сааттан окутулат (КР Билим берүү жана илим министрлигинин буйругу негизге алынды).

V- VII класстарга с унушталуучу окуу материалдардын мазмуну:

Бул класстарда көңүл борборунда өзүнчө адабий-көркөм текст болуп, алардын айрымдары класста текстологиялык талдоого, айрымдары өз алдынча окуп келип, класста талкуулоо үчүн сунуш кылынат. Алгач ар кандай жанрдагы кыргыз жана дүйнөлүк адабияттын классикаларынан, акындар чыгармаларынан (алар балдар темасынан жазылган адабияттар болушу керек) сунуш кылынат. Ошону менен

катар, жазма жана профессионал адабияттын көркөм үлгүлөрү окуп үйрөнүлөт. Окуучулар достук, махабат, үй-бүлөдөгү мамиле жана коомдогу социалдык акыйкаттык сыяктуу маселелердин үстүндө ой толгоолорду жүргүзүп, аларды талдоого алуулары зарыл.

Фантастикалык чыгармалар, чет тилдерден которулган балдар адабиятынын үлгүлөрү да окутууга киргизилет. Булар окуучуларды окурмандыгынын негизги чөйрөсүндө зарыл деп табылган баскычта сунуш кылынат.

Кийинки чөйрө үчүн сунуш кылынган чыгармалар (өз алдынча окуп келип, класста талкуулоо) өтүлгөн акын-жазуучу, алардын чыгармалары жөнүндөгү маалыматтарын байытат, көркөм чыгарманын темасы, проблемасы жана жанры жөнүндө кеңири маалыматтарды берет.

Окуучунун окурмандуулугунун минималдык деңгээли (өлчөмү) программа сунуш кылган чыгармаларды жетик билгендиги менен мүнөздөлөт.

VIII-IX класстарга сунушталуучу окуу материалдардын мазмуну:

Ар кайсы доорлордо жаратылган чыгармалар тарыхый шарттын ошондогу абалы менен автордун өмүр таржымалы шайкеш, байланышта каралат.

Орто кылымдагы орток түрк адабий-маданий мурастары;

Эпостор;

Уламышка айланган акындардын чыгармалары;

XIX-XX кылымда жашаган эл акындары жана алардын чыгармалары;

Төңкөрүштөн кийинки кыргыз адабиятынын үлгүлөрү, жазуучулардын тандалган, иргелген чыгармалары;

Түрк элдеринин орток мурастары, байыркы чыгыш поэзиясынын өкүлдөрүнүн чыгармалары (Шота Руставели «Жолборс терисин жамынган баатыр», «Кабуснаме» ж.б.);

Дүйнөлүк адабияттын айрым классикалары окулуп үйрөнүлөт.

Көркөмдүүлүктүн жогорку талаптарына жооп берүү менен окуучуга сунуш этилген ал чыгармалар тарбиялык, таанытуучулук чоң милдет өтөшөт; адамдардын өз ара мамилелеринин руханий калыптануусунун процессин чагылдырат; адабий каармандан өзүн көрө билүүгө көмөктөшүп, жакын адамдарынын, коомдун алдындагы өзүнүн жоопкерчилигин сезе билүүгө көндүрөт. Ал чыгармалар окуучуга Мекендин көз карандысыздыгын, өз алдынчалыгын таанытып, укуктук демократиялык идеяларга үндөйт, граждандуулук, патриоттуулук сезимдерин ойготот, гумандуулукка, жароокерликке, акыйкаттыкка, абийирдүүлүккө жана ыймандуулукка тарбиялайт.

3-БӨЛҮМ. ОКУТУУДАН КҮТҮЛҮҮЧҮ НАТЫЙЖАЛАР ЖАНА БААЛОО

3.1. Окуучулардын билиминен күтүлүүчү натыйжалар

Компетенттүүлүктөр	Мазмуну	Каражаттар		Баалоонун усулдары
		Окутуу жана окуу материалдары	Усулдар	
ЭЛДИК ООЗЕКИ ЧЫГАРМАЧЫЛЫКТЫН КАЗЫНАСЫНАН				
<p>-чыгарманын мазмунун, негизги оюн идеясын түшүнөт;</p> <p>-каармандарды айырмалай алат;</p> <p>-чыгарманын түрүн, тегин, жанрын аныктай алат;</p> <p>-достук менен кастыкты, жакшылык менен жамандыкты, акылдуулук менен акылсыздыкты, жалкоо менен эмгекчилдикти, чечендикти, сөз тапкычтыкты, адамгерчиликти, эне мээрим ж.б. болгон маанисин түшүнө алат;</p> <p>-адам менен жаратылыштын байланышын билет;</p> <p>-чыгармалар боюнча</p>	<p>-адабият сабагынын адам турмушундагы орду;</p> <p>-Адабият сөз өнөрүнүн бийиктиги экендигин жеткирүү;</p> <p>-жомоктогу гуманисттик пафос;</p> <p>-жомоктордогу айбанаттарды коргоо тууралуу актуалдуу меселенин козголушу;</p> <p>-чечендиктин, сөз тапкычтыктын кыргыз эл жомогундагы даңазаланышы;</p> <p>-адам акылынын, адилеттиктин баарынан бийик коюлушун ачып берүү;</p> <p>-уламыштын негизинде иштелип чыккан элдик жомок жөнүндө түшүнүк;</p>	<p>-таркатуучу материалдар;</p> <p>-сүрөт тарттыруу;</p> <p>-сөз өстүрүүгө керектүү таблицалар;</p> <p>-баланын туура же туура эмес ой жүгүртүүсүн аныктоочу каражаттар;</p> <p>-кошумча адабий чыгармалар;</p> <p>-жомок китептер;</p> <p>-тема боюнча тесттик тапшырмалар;</p> <p>-баланын ой жүгүртүүсүн өстүрүүчү компьютердик программалар;</p> <p>-адабий тапшырмалар;</p> <p>-көркөм ойлоосун өстүрүүчү тапшырмалар;</p>	<p>-аңгемелешүү;</p> <p>-баяндап берүү;</p> <p>-практикалык;</p> <p>-көрсөтмөлүү-иллюстративдик;</p> <p>-проблемалык;</p> <p>-интерактивдүү;</p> <p>-репродуктивдүү;</p> <p>-жеке-издөө;</p> <p>-диалогдук;</p> <p>-сүйлөмө(лекция, аңгеме);</p> <p>-сабак жомок;</p> <p>-сабак мозаика;</p> <p>-сабак диспут;</p> <p>-ойлоп табуу;</p> <p>-дилбаян;</p> <p>-чыгармачылык;</p> <p>-сабак экскурсия;</p> <p>-өз ара окутуу;</p> <p>-сабак мелдеш;</p> <p>- сабак КВН;</p> <p>-баяндама;</p>	<p>-тема боюнча тест;</p> <p>-текшерүүчү тест;</p> <p>-бири-бирин баалоо;</p> <p>-өзүн-өзү баалоо;</p> <p>-өз пикирин коргоо;</p> <p>-топтук иштерди коргоо;</p> <p>-ата-энелердин пикири менен баланын билимин текшерүү;</p> <p>-жазуу иштери;</p> <p>-сөз менен баалоо;</p> <p>-формативдик баалоо;</p> <p>-суммативдик баалоо;</p> <p>-диагностикалык баалоо;</p>

<p>түшүнүгүн айта алат, жаза алат; -эссе, дилбаян, баяндама жаза алат; -чыгармалардын негизинде сүрөт тарта алат; -укканын, окуганын туура талдап, эркин айтып берүүгө жетишет; -текстти шыр, тез, көркөм интонация менен окуй алат; -өз оюн эркин билдире алат; -диалог, монологдорду ажыратат; -ролдоштура алат; -бирөөнүн оюн уга билет; -өз оюн, көз карашын калыптандырат; -чыгарма боюнча жыйынтык чыгарат; -талаш, талкууга активдүү катыша алат; -көркөм чыгарманы элестетип айтып бере алат; -тексттин мазмунуна карата өз пикирин билдирет; -күнүмдүк турмуштагы буюмдарды, айлана-чөйрөдөгү адамдарды, жан-жаныбарлардын ордун, алардын кыймыл-аракетин</p>	<p>-чыгарманын ыймандык сабагы, эненин улуулуугунун даңазаланышы; -макал-лакаптардын, жаңылмачтардын, табышмактардын эл турмушундагы ролун көрсөтүү; -«Манас» эпосунун адабияттагы ордун баса белгилөө; -негизги ойду табууга көнүктүрүү; -тексти сынчыл ойлом менен талдоого үйрөтүү; -чыгармалардын текстинен каармандарга түздөн-түз берген баасын таба билүүгө көнүктүрүү; -образдуу ой жүгүртүүгө жетиштирүү; -көркөм сөз каражаттарын, сөз берметтерин табууга көнүктүрүү; -көркөмдүүлүк, элестүүлүк, образдуулук жөнүндө түшүнүк берүү; -чыгармачылык менен жазуу иштерине калыптандыруу; -тексттин жөнөкөй, татаал планын түзүүгө</p>			
--	---	--	--	--

<p>сыпаттай алат; -сөз берметтерин таба алат; -топтор менен эркин иштей алат; -чыгармадагы тааныш эмес сөздөр менен иштейт; -текстти түшүнүп угуп, чакан аңгеме, эссе, чыгарма жарата алат; -тексттин жөнөкөй планын түзө алат.</p>	<p>көнүктүрүү; -адабият теориясынан: фольклор жөнүндө түшүнүк; -адабият теориясынан: эпикалык жанр жөнүндө түшүнүк; -адабият теориясынан: макал-лакаптар жөнүндө түшүнүк; -адабият теориясынан: табышмактар, жаңылмачтар, салыштыруу жана эпитет жөнүндө түшүнүк;</p>			
---	---	--	--	--

АКЫН-ЖАЗУУЧУЛАР ИШТЕП ЧЫККАН АДАБИЙ ЧЫГАРМАЛАР

<p>-чыгарманы элестетип, ошол элесин оозеки айтып бере алат; -чыгарманын каармандарын мүнөздөй алат; -жомоктун түрлөрүн аныктай алат; -достук менен кастыкты, жакшылык менен жамандыкты, акылдуулук менен акылсыздыкты, жалкоо менен эмгекчилдикти, чечендикти, сөз тапкычтыкты,</p>	<p>-жомоктордогу адамдар ортосундагы күрөштүн берилиши; -элдик уламыштын жазуучулар тарабынан иштелип чыгышын белгилөө; -адабий жомоктордогу ыйман, адеп-ахлак жана экология проблемаларынын көтөрүлүшү; -жомоктордун тарбиялык маани-маңызы жөнүндө; -улуттук колорит жана эненин образындагы көп</p>	<p>-таркатуучу материалдар; -сүрөт тарттыруу; -сөз өстүрүүгө керектүү таблицалар; -баланын туура же туура эмес ой жүгүртүүсүн аныктоочу каражаттар; -кошумча адабий чыгармалар; -жомок китептер; -тема боюнча тесттик тапшырмалар; -баланын ой жүгүртүүсүн өстүрүүчү компьютердик программалар; -адабий тапшырмалар;</p>	<p>-аңгемелешүү; -баяндап берүү; -практикалык; -көрсөтмөлүү-иллюстративдик; -проблемалык; -интерактивдүү; -репродуктивдүү; -жеке-издөө; -диалогдук; -сүйлөмө (лекция, аңгеме); -сабак жомок; -сабак мозаика; -сабак диспут; -ойлоп табуу;</p>	<p>-тема боюнча тест; -текшерүүчү тест; -бири-бирин баалоо; -өзүн-өзү баалоо; -өз пикирин коргоо; -топтук иштерди коргоо; -ата-энелердин пикири менен баланын билимин текшерүү; -жазуу иштери; -сөз менен балоо; -формативдик баалоо; -суммативдик баалоо; -диагностикалык баалоо;</p>
--	--	--	---	--

<p>адамгерчиликти, эне мээрим ж.б. болгон маанисин түшүнө алат; -эссе, дилбаян жаза алат; -проблемалуу суроолорго жооп берет; -чыгарманы элестетүү менен сүрөт тартып, көркөмдөп айтып берет; -ыймадуулукка ээ болот; -тарыхты билет; -чыгарманын негизги өзөк окуяларын ажырата алат; -көркөм сөз каражаттарын, сөз берметтерин ажырата алат; -оң-терс образдар аркылуу турмушту тааныйт; -тексттин эмоционалдык күчүн сезет; -чыгарманын эволюциясын, динамикасын билет; -көркөм чыгармага болгон кызыгуусу артат; -ролдоштура алат; -өз оюн эркин билдирет; -өз оюн таңуулай алат (коргойт, жактайт); -диалогду, монологду ажырата алат; -мугалим менен талаш-тартышка түшө алат; -чыгармага болгон</p>	<p>түрдүүлүктү түшүндүрүү; -чыгармалардагы трагедия жана ага алып келген себептерди түшүндүрүү; -тексттин темасы, идеясы жөнүндө түшүнүк; -чыгармадагы окуяны айтып берүү; -чыгарма менен иштөөгө баланын оюн калыптандыруу; -чыгармага тема кое билүүгө үйрөтүү; -негизги ойду табууга көнүктүрүү; -чыгарманын планын, мазмунун кеңири, тандалмалуу же кыскартылган түрүндө оозеки жана жазуу жүзүндө айтып, жазып бере алууга үйрөтүү; -ар башка каармандардын бирдей кырдаалда, жагдайда жасаган иш-аракеттерин салыштыра жана баа бере алууга көнүктүрүү; -чыгарманы көрктүү окууга көнүктүрүү; -чыгарманын жөнөкөй, татаал планын түздүрүү; -чыгарманы сынчыл ойлом менен талдоого</p>	<p>-көркөм ойлоосун өстүрүүчү тапшырмалар; -түшүндүрмө сөздүк; -адабий түшүнүктөрүн талкуулоо; -адабий тапшырмалар;</p>	<p>-дилбаян; -чыгармачылык; -сабак экскурсия; -өз ара окутуу; -сабак мелдеш; - сабак КВН; -баяндама;</p>	
---	--	--	--	--

<p>жыйынтыгын чыгарат; -автордун оюна карата өз пикирин билдирет;</p>	<p>үйрөтүү; -көркөм сөз каражаттарын, сөз берметтерин табууга көнүктүрүү; -чыгамачылык менен жазуу ишин калыптандыруу; -адабият теориясынан адабий жомок, уламыш эмне экендигин үйрөнүү;</p>			
---	--	--	--	--

ЭЛ АКЫНДАРЫНЫН ЧЫГАРМАЛАРЫ

<p>-көркөм чыгарманы түшүнөт; -чыгаманын негизги идеясын табат; -чыгарманы көркөм окуй алат; -акындардын өмүрү чыгармачылыгы жөнүндө кыскача маалыматка ээ болушат; -жакшы менен жаманды айырмалай билет; -эл-жерге болгон сүйүүсү артат; -орунду жана орунсуз кайталоону айырмалайт; -чыгарманы көрктүү айтып</p>	<p>-чыгармалардагы таалим-тарбия берүүчүлүк идеялар; -каармандардын ар кыл сапаттарын ачуудагы автордун тилинин жатыктыгы, пайдаланган каражаттары тууралуу маалымат берүү; -ыйман жана жаштар темасындагы акындык ой толгоолор; -акындын чыгармачылыгындагы башкы тема – жаштарды нравалык бийиктикке чакыруу экендигин</p>	<p>-окуу китептери; -окуу-усулдук колдонмолор; -чыгарма боюнча тартылган иллюстративдик материалдар; -таркатуучу дидактикалык материалдар; -тематикалык таркатмалар; -техникалык каражаттар; -портреттер; - акын-жазуучулар тууралуу тартылган документалдуу фильмдер;</p>	<p>-аңгемелешүү; -иллюстративдик; -топ менен иштөө; -сахналаштыруу; -демонстрациялоо; -галерея; -жуп-жубу менен иштөө;</p>	<p>-өзүн-өзү баалоо; -эмоционалдуу баалоо; -бири-бирин баалоо; -сөз менен баалоо; -жазуу иштерин баалоо; -портфолиону коргоо; -топтук баалоо;</p>
--	--	--	--	---

<p>берет; -дилбаян, эссе, баяндама жаза алат; -көркөм чыгарманын негизинде сүрөт тартат; -сөз берметтерин турмушта колдонот; -проблемалык суроолорго жооп берет;</p>	<p>түшүндүрүү; -чыгарманын мазмунун түшүндүрүү; -көркөм чыгарманын негизги идеясын айтуу; -көркөм окуп, айтып берүү; -акындардын өмүрү чыгармачылыгы тууралуу кошумча маалыматтарды пайдалануу; -көркөм сөз каражаттарын бөлүп кароо; -жазуу жумуштарын аткарууда өз алдынчалыкка көнүктүрүү; -өз пикирин ачык билдирүүгө көнүктүрүү; -адабият теориясынан: кошоктор, армандар, санат-насыят, үлгү ырлары.</p>	<p>-чыгармалардын негизинде тартылган көркөм тасмалар;</p>		
--	--	--	--	--

КЫРГЫЗ ПРОФЕССИОНАЛ ЖАЗМА АДАБИЯТЫ

<p>-көркөм чыгарманын мазмунун башка адамдарга ырааттуу айта билет; -айтылып жаткан кепти уга билет, - сабаттуу жаза алат; -көркөм адабий тексттерди туура окуп-түшүнөт;</p>	<p>-адам тагдырына согуштун тийгизген терс таасиринин чыгармаларда сүрөттөлүшү; -тынчтыктын керек экендиги образдуулук жана поэтикалуулук аркылуу айтылышы;</p>	<p>-чыгарманын негизинде тартылган көркөм тасмалар; -таркатуучу материалдар; -сүрөт тарттыруу; -кошумча адабий чыгармалар; -тема боюнча тесттик</p>	<p>-аңгемелешүү; -баяндап берүү; -көрсөтмөлүү-иллюстративдик; -чыгармачылык; -сабак – экскурсия; -өз ара окутуу; -сабак – мелдеш;</p>	<p>-тема боюнча тест; -текшерүүчү тест; -бири-бирин баалоо; -портфолио; -өзүн-өзү баалоо; -өз пикирин коргоо; -топтук иштерди коргоо; -жазуу иштери;</p>
---	--	---	---	---

<p>-түшүнгөндөрүн өз алдынча айтып жана жазып жеткирет;</p> <p>- эркин пикирлеше алат;</p> <p>-керектүү маалыматты издей алат;</p> <p>-баатырдыктын, каармандыктын, патриотизмдин эмне экендигин түшүнөт;</p> <p>-адамдагы нравалык сулуулукту аныктай алат;</p> <p>-көркөм чыгармаларды салыштыра алат;</p> <p>-текстке адабий талдоо жүргүзө алат;</p> <p>-көркөм чыгармалардын уландысына божомол жасай алат;</p> <p>-маалыматтарды сынчыл кабыл алат;</p> <p>-кабыл алуусунун негизинде өз алдынча чечимге келет;</p> <p>-тексттин мазмунуна карата өз пикирин билдирет;</p>	<p>-согуш мезгилине арналып жазылан ырлардын поэтикалык күчүнүн берилиши;</p> <p>-аңгемедеги баатырдыктын чагылдырылышы;</p> <p>-чыгарманын оптимисттик пафосу;</p> <p>-балалык баео сезимдин жана ага таасир эткен трагедиялуулук жөнүндө;</p> <p>-каармандардын образынын чеберчилик менен ачылышы;</p> <p>-тексттердин темасы, идеясы жөнүндө түшүнүк;</p> <p>-ырлардагы образдуулукту жана поэтикалуулукту түшүндүрүү;</p> <p>-текстте берилген окуяны айтып берүү;</p> <p>-негизги ойду табууга көнүктүрүү;</p> <p>-текстке тема кое билүүгө үйрөтүү;</p> <p>-текстти сынчыл ойлом менен талдоого үйрөтүү;</p> <p>-каармандардын бирдей кырдаалда, жагдайда жасаган иш-аракеттерине баа бере билүүгө үйрөтүү;</p> <p>-чыгармалардын</p>	<p>тапшырмалар;</p> <p>-акын-жазуучулардын жыйнактары;</p> <p>-сабакка тиешелүү компьютердик программалар;</p> <p>-көркөм ойлоосун өстүрүүчү тапшырмалар;</p> <p>-графикалык уюштуруулардын үлгүлөрү;</p> <p>- чыгармага тиешелүү иллюстрациялык материалдар;</p> <p>-техникалык каражаттар.</p>	<p>- сабак-КВН;</p> <p>-баяндама;</p> <p>-проблемалык;</p> <p>-интерактивдүү;</p> <p>-жеке-издөө;</p> <p>-диалогдук;</p> <p>-сабак – жомок;</p> <p>-сабак – мозаика;</p> <p>-сабак – диспут;</p> <p>-ойлоп табуу;</p> <p>-дилбаян;</p> <p>-эссе;</p>	<p>-сөз менен баалоо;</p> <p>-формативдик баалоо;</p> <p>-суммативдик баалоо;</p> <p>-диагностикалык баалоо;</p>
--	--	--	--	--

	<p>текстинен каармандарга түздөн-түз баа бере билүүгө көнүктүрүү; -образдуу ой жүгүртүүгө жетиштирүү; -көркөм сөз каражаттарын, сөз берметтерин табууга көнүктүрүү; -адабият теориясынан: ыргак, пейзаж, аңгеме, лирикалык ыр, көркөм чыгарманын темасы жана идеясы, көркөм чыгарманын тили.</p>			
--	---	--	--	--

ӨРНӨКТҮҮ АДАМДАРДЫН ӨМҮРҮНӨН

<p>-өрнөктүү адамдардын өмүрүнөн үлгү алууну түшүнөт; -чыгармачыл адамдардын өмүрү-чыгарачылыгын салыштыра алат; -идеал жөнүндө түшүнүгү калыптанат; -адабий чыгарманы тарыхый чыгармалар менен салыштыра алат; -жазуучулардын биографиясындагы урунттуу учурларды алардын чыгармалары менен байланыштыра алат;</p>	<p>-акын-жазуучулардын өмүрү-чыгармачылыгындагы урунттуу учурлар жөнүндө маалымат берүү; -тексттердин темасы, идеясы жөнүндө түшүнүк; -текстте берилген окуяны айтып берүү; -негизги ойду табууга көнүктүрүү; -тексттин мазмунуна карата өз пикирин билдирет; -тексти сынчыл ойлом менен талдоого үйрөтүү;</p>	<p>-чыгарманын негизинде тартылган көркөм тасмалар; -таркатуучу материалдар; -сүрөт тарттыруу; -кошумча адабий чыгармалар; -тема боюнча тесттик тапшырмалар; -акын-жазуучулардын жыйнактары; -сабакка тиешелүү компьютердик программалар; -көркөм ойлоосун өстүрүүчү тапшырмалар;</p>	<p>-аңгемелешүү; -баяндап берүү; -көрсөтмөлүү-иллюстративдик; -чыгармачылык; -сабак – экскурсия; -өз ара окутуу; -сабак – мелдеш; - сабак-КВН; -баяндама; -проблемалык; -интерактивдүү; -жеке-издөө; -диалогдук; -сабак – жомок; -сабак – мозаика;</p>	<p>-тема боюнча тест; -текшерүүчү тест; -бири-бирин баалоо; -портфолио; -өзүн-өзү баалоо; -өз пикирин коргоо; -топтук иштерди коргоо; -жазуу иштери; -сөз менен баалоо; -формативдик баалоо; -суммативдик баалоо; -диагностикалык баалоо;</p>
---	---	--	--	--

<p>-көркөм чыгарманын мазмунун башка адамдарга ырааттуу айтып бере алат; - сабаттуу жаза алат; -түшүнгөндөрүн өз алдынча айтып жана жазып жеткирет; - эркин пикирлеше алат; -керектүү маалыматты издей алат; -адамдагы нравалык сулуулукту аныктай алат; -текстке адабий талдоо жүргүзө алат; -маалыматтарды сынчыл кабыл алат; -кабыл алуусунун негизинде өз алдынча чечимге келет;</p>	<p>-образдуу ой жүгүртүүгө жетиштирүү; -адабият теориясынан: биографиялык чыгарма, автобиографиялык чыгарма, турмуш чындыгы жана көркөм фантазия, тарыхый чыгарма жөнүндө түшүнүк берүү.</p>	<p>-графикалык уюштуруулардын үлгүлөрү; - чыгармага тиешелүү иллюстрациялык материалдар; -техникалык каражаттар.</p>	<p>-сабак – диспут; -ойлоп табуу; -дилбаян; -эссе;</p>	
--	--	--	--	--

ЖАРАТЫЛЫШ ЖАНА АТА ЖУРТ

<p>-ишмердүүлүгүн өнүктүрө алат; -көркөм чыгармалардагы окуяларды жана сүрөттөөлөрдү көз алдыга элестете алат; - окуган чыгармасын кайра айтып бере алат; - үйрөнүлүп жаткан чыгарманын башкы каарманынын жүрүм-турумунун ички</p>	<p>- ырдын тарыхый негизи; -акындардын ыр куруу чеберчилиги жана алардын лексикалык байлыгы жөнүндө; -ырлардагы табияттын көркү, Кыргыз жеринин кооздугунун берилиши; -акындардын сүрөттөө предметтери жөнүндө түшүнүк берүү; -тамсилдеги аллегориялык</p>	<p>- Мекен жөнүндөгү альбом-плакаттар; -«Ата Журтка саякат» тасмасы; -кыргыз тилиндеги диафильмдер; -чыгарманын негизинде тартылган көркөм тасмалар; -таркатуучу материалдар; -сүрөт тарттыруу; -кошумча адабий</p>	<p>-аңгемелешүү; -баяндап берүү; -көрсөтмөлүү-иллюстративдик; -чыгармачылык; -сабак – экскурсия; -өз ара окутуу; -сабак – мелдеш; - сабак-КВН; -баяндама; -проблемалык; -интерактивдүү;</p>	<p>-элдик педагогика негизинде; -тема боюнча тест; -текшерүүчү тест; -бири-бирин баалоо; -портфолио; -өзүн-өзү баалоо; -өз пикирин коргоо; -топтук иштерди коргоо; -жазуу иштери; -сөз менен баалоо; -формативдик баалоо;</p>
--	--	---	---	---

<p>толгонууларынын негизинде аны толук мүнөздөй алат;</p> <ul style="list-style-type: none"> - башкы каармандын жүрүм-турумун, жорук-жосундарын бири-бирине салыштырып баа бере билет; - троп жана анын түрлөрүн аныктай алат; -каармандарга берилген автордук көз карашты, бааны таба билет; - адабий чыгарманы тек, түр, жанрга карай көркөм окууга жетишет; -сюжеттүү чыгарманын жөнөкөй планын түзө алат; -көлөмү чакан прозалык чыгарманын планын, мазмунун кеңири, тандалмалуу же кыскартылган түрүндө оозеки жана жазуу жүзүндө айтып, жазып бере алат; -өз алдынча окулган адабий чыгарма жөнүндө айтып бере алат; -жатка сунуш кылынган тексттерден жатка айта алат; - окуу китептериндеги суроолорго жооп берип, 	<p>маанидеги адам мүнөзүнүн ачылышы;</p> <ul style="list-style-type: none"> -адамдардын табиятка көрсөткөн жабыры, кыянаттыктын чыгармадагы айыпталышы жөнүндө; -көркөмдүүлүк, элестүүлүк, образдуулук жөнүндө түшүнүк берүү; -жазуу иштерин өз алдынча аткарууну калыптандыруу; -тексттин жөнөкөй планын түзүүгө көнүктүрүү; -адам жана табият жөнүндөгү ой жүгүртүүсүн кеңейтүү; -акындардын ыр куруу чеберчилиги, анын лексикалык байлыгы жөнүндө түшүнүк; -ырлардын тарыхый маанисин түшүнүү; -кыргыз жеринин кооздугу, табият менен адам дүйнөсүнүн ажырагыс биримдигин аңдоо; -акындардын сүрөттөө предметинин өзгөчөлүгү; - адабият теориясынан салыштыруу жөнүндө 	<p>чыгармалар;</p> <ul style="list-style-type: none"> -тема боюнча тесттик тапшырмалар; -графикалык уюштуруулардын үлгүлөрү; - чыгармага тиешелүү иллюстрациялык материалдар; -техникалык каражаттар. 	<ul style="list-style-type: none"> -жеке-издөө; -диалогдук; -сабак – жомок; -сабак – мозаика; -сабак – диспут; -ойлоп табуу; -дилбаян; -эссе; 	<ul style="list-style-type: none"> -суммативдик баалоо; -диагностикалык баалоо;
---	---	---	---	---

тапшырмаларды жекече аткара алат.	түшүнүк; -адабият теориясынан: ыргак(ритм) жөнүндө түшүнүк; -аллегориялык маанидеги чыгармаларда көтөрүлгөн ыймандык маселе; -чыгарманын гуманизмин, көркөмдүгүн түшүнүү; -мекенге болгон сүйүүнүн улуулугу;			
-----------------------------------	--	--	--	--

ДУЙНӨЛҮК АДАБИЯТ

<p>-ачкөздүктүн, көралбастыктын, дүйнөкорлуктун эмне экендигин түшүнөт;</p> <p>-чыгармалардын нравалык сабагын бүгүнкү күн менен байланыштыра алат;</p> <p>-дүйнө элдеринин жомокторунун кыргыз эл жомоктору менен окшоштугун билет;</p> <p>-жаман-жакшыны, ак ниеттүүлүктү, арамдыкты айырмалайт;</p> <p>-чындык үчүн күрөшүүнү үйрөнөт;</p> <p>-окуянын чебер сүрөттөлүшүнө баа берет;</p> <p>-чыгармалар боюнча өз оюн айтып бере алат;</p>	<p>-жомоктун бүгүнкү күн менен байланышы;</p> <p>-жомоктун нравалык сабагы;</p> <p>-чет элдер жомокторунун кыргыз жомоктору менен болгон окшоштугу;</p> <p>-жомоктогу укмуштуу, кереметтүү окуялардын чебер сүрөттөлүшү;</p> <p>-чыгарманын көркөмдүүлүгүнө таасирлентүү;</p> <p>-сынчыл ой жүгүртүүсүн калыптандыруу;</p> <p>-өз алдынча жазуу иштерин аткарууга көнүктүрүү;</p> <p>-текстти түзүүгө үйрөтүү;</p> <p>-дүйнөлүк адабияттын</p>	<p>- жомокторго тартылган түстүү сүрөттөр топтому;</p> <p>- жомоктор боюнча мультфильм, түстүү сүрөттөр жыйнагы;</p> <p>-таркатуучу материалдар;</p> <p>-сүрөт тарттыруу;</p> <p>-кошумча адабий чыгармалар;</p> <p>-тема боюнча тесттик тапшырмалар;</p> <p>-графикалык уюштуруулардын үлгүлөрү;</p> <p>-техникалык каражаттар.</p>	<p>-глобалдык билим берүү;</p> <p>-«Кадам артынан кадам»;</p> <p>-«Сынчыл ойломдун стратегиялары»;</p> <p>-улутук педагогика;</p> <p>-аңгемелешүү;</p> <p>-баяндап берүү;</p> <p>-көрсөтмөлүү-иллюстративдик;</p> <p>-чыгармачылык;</p> <p>-өз ара окутуу;</p> <p>-сабак – мелдеш;</p> <p>- сабак-КВН;</p> <p>-баяндама;</p> <p>-проблемалык;</p> <p>-интерактивдүү;</p> <p>-жеке-издөө;</p> <p>-диалогдук;</p> <p>-сабак – жомок;</p> <p>-сабак – мозаика;</p>	<p>-элдик педагогика негизинде;</p> <p>-тема боюнча тест;</p> <p>-текшерүүчү тест;</p> <p>-бири-бирин баалоо;</p> <p>-портфолио;</p> <p>-өзүн-өзү баалоо;</p> <p>-өз пикирин коргоо;</p> <p>-топтук иштерди коргоо;</p> <p>-жазуу иштери;</p> <p>-сөз менен баалоо;</p> <p>-формативдик баалоо;</p> <p>-суммативдик баалоо;</p> <p>-диагностикалык баалоо;</p>
--	--	--	---	--

<p>-суроолорго сынчыл ой жүгүртүп, жооп бере алат; -суроо бере алат; -чыгарманын негизинде сүрөт тарта алат; -чыгармага таасирленип, жазуу жумуштарын аткара алат;</p>	<p>таасиринде, улуттук адабияттын өзгөчөлүгүн аңдоо; -чыгарманын гуманизмин, көркөмдүгүн түшүнүү; -мекенге болгон сүйүүнүн улуулуугу; -ата-энеге болгон урматты, эл-жерге сүйүүнү чагылдырып берүүгө жетишүү; - адабият теориясынан: котормо</p>		<p>-ойлоп табуу; -дилбаян; -эссе;</p>	
--	--	--	---	--

3.2. Окуучулардын жетишкендиктерин баалоонун негизги стратегиялары

Кыргыз адабияты сабагындагы билимдин натыйжасын баалоо окутуп үйрөтүүнүн формалары жана методдорунун максаты менен тыгыз байланышта. Баалоонун максаты – күтүлүп жаткан билимдин чыныгы натыйжаларына карата аныктоо. Окуучулардын билимин баалоодо мугалим окутуунун методдоруна жана формаларына жараша түрдүү методдорду колдонот.

Баалоонун негизги принциптери:

Окуучуларды баалоодо мугалим – *объективдүүлүк, негиздүүлүк, системалуулук, бирдиктүү талап, ар тараптуулук, жекелик* мүнөздөгү принциптерди жетекчиликке алышы зарыл.

Объективдүү баа субъективдүү жана жаңылыш ойду жокко чыгарат. Объективдүүлүк көп фактордон көз каранды. Алардын ичинен эң маанилүүсү окуунун максатынын диагноздуулугу, баанын мазмуну менен объектти тандоонун негизделиши, талдоо, жыйынтыктарды баалоо методдору менен камсыздалышы. Объективдүүлүк төмөнкүлөрдөн турат:

- билим берүү системасынын көсөткүчтөрү менен критерийлерин аныктайт;
- илимий негизделген баалоо каражаттарынын мазмуну (суроолор менен тапшырмалар, тесттер, анкета, сурамжылоо);
- ар түрдүү баалоо процедураларынын (байкоо, өлчөө, анкета алуу, суроо-жооп) туура келүүчүлүгү;
- талапка жооп берген критерийлер аркылуу системадагы компоненттердин абалын баалоо.

Өзгөчө белгилеп кетүүчү нерсе баанын чындыгынын объективдүүлүгү баалоону аткаруучу мугалимдерден, баа каражаттарынан жана методдордон көз карандысыздыгы.

Негиздүүлүк. Коюлган баа сөзсүз аргументи менен болушу керек. Ошол эле учурда, аргумент мазмундуу мүнөздөлүп жана мазмун формасы менен окуучунун аткарган ишине, баанын критерийлеринин талабына жооп берүүсү керек. Бааны негиздөөдө мугалим окуу

материалынын көлөмүн, деңгээлин жана берилген тапшырманын аткарылган сапатына көңүл буруусу керек. Мугалим бааны аргументтегенде төмөндөгүлөрдү бөлүп көрсөтүшү керек:

- окуучунун анализ бере билүү билгичтиги;
- себеп-натыйжалык байланыштын орнотулушу;
- ой-жүгүртүүнү маалымдоосу;
- өзүнүн көз карашын далилдөөсү;
- ар кандай шартта алган билимин колдоно билүүсү;
- окуу материалын жалпылоо менен негизгисин белгилеп көрсөтө билүүсү.

Системалуулук принциби билим берүү процессинин баштапкы этабынан акырына чейин баа ишмердүүлүгү аткарылат. Системалуу баалоого билим берүү системасынын бардык компоненттери дуушар болот. Контролдоо менен баалоону системаны туруктуу текшерген жыштыкта өткөрүү керек. Баалоонун системалуулук принциби комплекстүү ыкма аркылуу аткарылып, ар кандай формалар, методдор жана баа каражаттары тыгыз байланышта бирдиктүү максатта башкарылат.

Бирдиктүү талап. Көпчүлүк учурларда кээ бирокуучуларга жеңил суроолор берилсе, кээ бирөөлөргө узак жоопту талап кылган тапшырмалар берилет. Ал эми окуучулардын билими бирдей балл менен бааланат. Бардык окуучуларга бирдей талап коюлушу керек. Баалоодо бирдиктүү программалык талаптар коюлушу керек, билимди баалоодо бирдей критерий болууга тийиш. Окуучулар кандай билимди кандай көлөмдө өздөштүрүшү керек экендигин билүүсү керек.

Ар тараптуулук принциби. Баалоо окуучулардын ээ болгон билимдерин аныктоону, жана ошондой эле билгичтик менен көндүмдөрдү калыптандыруунун даражасын аныктоону шарттайт, алар ар тараптуулук принцибинин мазмунун түзүшөт. Мугалим ар тараптуу өнүгүү принцибин жетекчиликке алуу менен төмөндөгүлөрдү эске алуусу керек:

- өздөштүрүлгөн материал боюнча билимдин көлөмүн (окуу объектилери жана билимдин элементтери, түшүнүк, мыйзамдар, идеялар ж.б.);
- өздөштүрүлгөн билимдин деңгээли, билимди текшерүү, стандарттык эмес шартта билимди колдонуу;
- билимдин сапаты (толуктугу, бекемдиги, тереңдиги, ийилчектиги ж.б.).

Жекелик принциби. Баа жекелик мүнөздү да алып жүрөт. Оозеки же фронталдык суроо-жоопто, дил баян жазганда же жат жазуу жазганда, экзамен же зачетто дайыма өзгөчөлөнгөн билими билинип турат. Ошондуктан, баалоо процесси ар бир окуучунун билиминин деңгээлин билгенден кийин жүргүзүлүүгө тийиш. Жекелик принциби төмөндөгүлөрдү аныктоону талап кылат:

- окуу материалы боюнча окуучу эмнелерди билет;
- окуучунун билим деңгээли кандай;
- окутуу процессинде окуучу эмнени үйрөнө алган жок;
- жетишпегенин себеби кайсы;
- билими боюнча жетишпегендигин жоюу үчүн эмне кылуу керек.

Ошондуктан, бул принциптин маңыз ар бир окуучунун өгөчөлүгүн жакындан билүү болуп саналат.

Баалоонун түрлөрү:

Окуучулардын билим алуудагы жетишкендиктери менен өсүшүн өлчөө үчүн баалоонун үч түрү колдонулат: *диагноздоочу, калыптандыруучу жана жыйынтыктоочу.*

Диагностикалык баалоо:

Прогресске баа берүү үчүн мугалим окуу жылы ичинде жетишилген натыйжалар менен окуучунун билгиликтеринин баштапкы калыптануу деңгээлине салыштыруу жүргүзөт. Диагноздоочу баалоонун натыйжалары сыпаттоо түрүндө катталып, жалпыланат жана мугалимдин окутуу милдеттерин аныкташына, окуучуга берилүүчү тапшырмаларды берүү жолу менен окуу процессине түзөтүүлөрдү киргизишине жана анын өркүндүтүшүнө негиз болот.

Билим берүү процессинде педагогикалык диагноздоо төмөндөгүдөй милдеттерди аткарат:

- жетишүү деңгээлин аныктоо;
- окуучунун жетишкендиктерин анын мурдагы абалы менен салыштыруу;
- окуучунун билиминдеги кемчиликтердин себебин анализдөө;
- келечегиндеги жетишкендиктерди прогноздоо;
- окуучунун жетишкендиктерин интерпретациялоо жана баалоо;
- окуучуга диагноздоонун натыйжаларын маалымдоо;
- диагноздоонун натыйжасына карата окуучунун иш-аракетин көзөмөлдөө.

Мугалим өзнүнүн окуучуларын системалуу түрдө байкоосунун өзү эле диагноздоочу ишмердүүлүк болуп саналат. Мындан улам диагноздоочу маалыматтарды чогултуу кандай шартта ишке ашырылгандыгын: дал келген каражаттар мененби (класстык иштер, тесттер, анкеталар ж.б.) же ансыз элеби (мисалы, жөн гана байкоо методу) талкуулоо анчалык мааниге ээ эмес.

Диагноздоодо алгач байкоого алынган бир жак менен башка бир стандарттык деп кабыл алынган экинчи жак салыштырылат. Ага анализ кемчиликтердин себебин аныктоо максатында жүргүзүлүп, абалга жараша индексацияланып, баа берилген соң гана ошол баа менен кийинки кырдаал прогноздолот.

Калыптандыруучу баалоо:

Калыптандыруучу баалоо – бул окуу жана окутуу процессинин алгачкы этабында өзгөртүүлөрдү киргизүү максатында окуучунун өнүгүүсүн баалоо. Баалоонун бул түрүн окутууну жакшыртуу үчүн баалоо деп атоого болот. Калыптандыруучу баалоо мугалимге окуучуну окутуу максатында жасалган аракеттерди көзөмөлөөгө жардам берсе, окуучу үчүн – билим алууга карата өзүнүн жоопкерчилигин сезүүгө, мугалимдин жардамы аркылуу жеке өнүгүүсүн көзөмөлдөөгө жана план түзүүгө жардам берет. Баалоонун бул түрү окутуунун инсанга багытталган принцибин ишке ашырууга негизделген. Калыптандыруучу баалоо мугалимге ар бир окуучу менен жекече иштөөгө жана окуу материалын окуп үйрөнүүдөгү айрым жетишпестиктерди аныктоого жана окуу процессин системалуу түрдө жөнгө салып турууга мүмкүндүк берет.

Жыйынтыктоочу баалоо:

Жыйынтыктоочу баалоо – булокуу процессинин тигил же бул этабын жыйынтыктоо (жыйынтыгын чыгаруу) үчүн колдонулуучу баалоо.

Жыйынтыктоочу баалоо белгилүү бир убакыт аралыгында окуучунун билиминин, билгичтигинин жана анын компетенцияларынын жыйынтыгы мамлекеттик билим берүү стандартындагы коюлган талапка жооп берүү деңгээлин аныктайт. Аны билим берүү этаптарында жүргүзүү аркылуу ишке ашырууга болот. Жыйынтыктоочу баалоо – бул таанып билүү процессинин тигил же бул этабында жалпылоо (жыйынтыгын чыгаруу) үчүн колдонулган баалоо.

Жекече аткарылган тапшырмаларды **утурумдук баалоо** баанын нормаларына жараша (туура чыгарылыштардын саны, кетирген каталардын саны, аткаруу эрежелеринин тууралыгы ж.б.), ошондой эле мугалим тапшырган өзүнчө ишти аткаруу боюнча критерийлерге жараша жүргүзүлөт. Мугалим утурумдук баалоодо окуучунун жекече өзгөчөлүктөрүнө жараша окуу материалын өздөштүрүүсүнө баа берет.

Аралык баалоо төмөндөгү иштердин түрүн аткаруунун негизинде жүргүзүлөт:

- жазуу иштер/булактар менен иштөө;
- оозеки жооп /жүзачар;
- долбоор, изилдөө иши, иштердин бөтөнчө түрлөрү;
- портфолио (жетишкендиктер папкасы) ж.б.

Иштердин бардык түрлөрү баалоо критерийлеринин негизинде бааланып, милдеттүү болуп саналат жана мугалим тарабынан баалоо планын иштеп чыгууда алдын ала пландалат.

Жыйынтыктоочу баалоо мектеп календарына (чейрек, жарым жылдык, окуу жылы ылайык) жүргүзүлүп, аракеттеги ченемдер менен баалоонун иштелип чыккан критерийлерге жараша кат жүзүндө аткарылат.

Милдеттүү иштердин түрлөрүнүн саны жана жыйынтыктоочу баалоодогу салыштырма катыш окутуу баскычтары менен предметтердин өзгөчөлүгүн эске алуу менен аныкталат.

Иштердин формасынын ар түрдүүлүгүн мугалим окуучулардын жекече өзгөчөлүктөрүн эске алып аныктайт.

Баалонун типтери

Билим берүү тутумунда милдеттери менен айырмалануучу педагогикалык баалоонун эки түрү колдонулат: *ченемдик* жана *критерийлик*.

Айрым окуучулардын билимдерин ченемдик баалоо окуп жаткандардын өзүнчө тобунун даярдык деңгээлине карата жүргүзүлөт. Анын максаты – айрым окуучулар менен калган окуучулардын ортосунда билимдерин иш жүзүндө салыштыруу.

Айрым окуучулардын билимдерин критерийлик баалоо белгиленген стандарттарга ылайык жүргүзүлөт. Анын максаты белгиленген стандарттарга ылайык айрым окуучулардын жетишкен натыйжаларын сыпаттоо.

Баалоонун бул эки түрү бири бирин жокко чыгарбайт, педагогикалык практикада ченемдик дагы, критерийлик дагы баалоо зарыл.

Мугалим баалоонун кайсы түрүн колдонуу керктигин аныктоо үчүн баалоонун максатын эске алышы абзел.

Эгер ар бир окуучунун окуу материалынын маанилүү бөлүгүн өздөштүргөн-өздөштүрбөгөндүгүн аныктоо зарыл болсо, бул учурда баалоонун критерийлик түрүн колдонуу шарт. Предмет боюнча мектеп олимпиадасына катыштыруу үчүн класстан бир нече окуучуну тандап алуу зарыл болгондо сөзсүз баалоонун ченемдик түрү керек.

Кыргыз адабияты сабагында негизги иштерди баалоо критерийлери жана нормалары

Оозеки жоопторду баалоонун критерийлери

«5» деген бааны коюуда чыгарманын идея, темасын, андагы коюлуп жаткан маселелерди, негизги мазмунду түшүнүүсү, образдарды, көркөм сөз каражаттарын туура талдоосу, чыгармага адабий-теориялык анализ жасоосу, адабият теориясы боюнча билимин, чыгарманы адабий процесс жана доор менен байланышта көрсөтүүсү, кебинин сабаттуулугу жана ырааттуулугу логикалык ой жүгүртүүсүнүн жогорулугу. Ошондой эле көркөм чыгарма боюнча түшүнүгү жакшы болсо, башкы теманы, идеяны жогорку деңгээлде ача билсе, образдык, композициялык талдоолорду жүргүзө алса, талдоо мезгилинде өтүлгөн теориялык билимдерин колдоно алса, жооп беш деген баага бааланат.

«4» деген баага окуучунун чыгарма жөнүндө түшүнүгү жалпысынан жакшы болуп, бир-эки жеткиликтүү талдоо болбой калса, чыгарманы тарыхый учур менен байланыштыра албаса, адабий тилди колдонуп, оозеки жооп даярдоодо мүчүлүштүктөр кетирилсе бааланат.

«3» деген баа менен окуучу чыгарма жөнүндө түшүнүгүн толук эмес, чаташтыруу менен айтса, жообунда үч-төрт маанилүү учурду калтырып кетсе, адабий-теориялык талдоону толук ишке ашыра албаса, кошумча суроого жообу жеткиликсиз болсо бааланат.

«2» деген баа менен чыгарманы толук түшүнө албаса, «жөлөп-таяганда» да уланта албай, чыгармага байланыштуу өтүлгөн теориялык жөнөкөй маалыматтарды билбей, чыгарманын темасын, идеясын эч кандай ачып бере албаса бааланат.

«1» деген баа тема боюнча эч кандай түшүнүгү жок окуучунун жообуна коюлат.

Окуучунун көркөм окуусуна берилген баалоонун критерийлери

Көркөм окууда «эң жогорку баа» тексттин темасы менен идеясын окуучунун түшүнүп, үн кубултуп, артисттик кырааты менен окуусу, окуганын өз сөзү менен баяндап бере алуусу, тексттин интонациясын окутуунун темпин, үзүндүдөгү айтылган ойдун маанисин сактай билүүсү, тыныш белгилерине туура басым жасап окуй билүүсү, сөздөрдү туура окуусу, көркөм окуунун бардык эрежелерин туура сактоосу, ал тургай монологдорду, ыр саптарын, же эпостордон үзүндүнү өз алдынча көркөм жатка айтып берген окуучуларга коюлат.

«Жакшы» деген баа менен бир катар синтаксистик обороттордун айтылышынын же интонациядан мүчүлүштүк кетирип, бирок жалпысынан тексттин мазмунун түшүнө билсе, көркөм, үн кубултуп окуй алса, тыныш белгилерине туура мамиле жасаганда бааланат.

«Орто» деген баа менен окуучунун окуу дикциясы, интонациясы ырааттуу түрдө сакталбай, тексттин мазмунун жеткиликтүү түшүнүп айтып бере албаса, көркөм окуунун эрежелерин жана тыныш белгилерди туура сактай билбесе бааланат.

«Жаман» деген баа көркөм окуунун талаптарын такыр билбесе, тексттин мазмунуна жараша окуу интонациясын такыр сактабаса, мазмунун айтып бере албаса, тыныш белгилеринин маанисин билбесе коюлат.

Дил баянды баалоонун критерийлери

Дил баян жазуу алдында ага коюлган төмөнкүдөй талаптарды аткаруу жагын өздөштүрүп чыкпаса иш ойдогудай болбойт.

➤ сунуш кылынган теманы абдан туура түшүнүп, ошонун гана айланасында болуп, «талаалап» кетпей жазуу зарыл. Адабий чыгарма боюнча дилбаян жазууда эң биринчи кезекте иштин аталышы (темасы) кандайча ачылгандыгы эске алынат;

- сөз кылып жаткан чыгармалардын текстин терең жана кылдат, жеткиликтүү өздөштүрүп, ошол текстке тиешелүү болгон адабий-теориялык билим менен камсыз болуу;
  - дил баяндар үчүн темага ылайык көркөм форманы табуу, форма менен мазмун бирдигин түшүнүү;
  - дил баянда жазуучунун чыгармачылыгы менен ал жашаган мезгилдин, доордун байланышын көрө билүү;
  - дил баяндагы башкы ой белгилүү бир система, план менен өөрчүп барышы;
  - ишти жазууда психологиялык абалды туура сактап, майнаптуу колдоно билүү;
- Дил баяндарды баалоодо жана ишке баа коюуда төмөнкүдөй жагдайлар жана чен-өлчөмдөр эске алынышы шарт:
- жалпы жазгандарынын темага ылайыктуулугу;
  - ошол темада кайсыл нерселер башкы, ал эми кайсылар экинчи даражада экендиги;
  - дил баян бөлүмдөрүнүн байланышы, негизги маселелердин башкы планга чыгып, алардын фактылар менен аргументтүү далилдениши;
  - факт, цитаталарды, цифраларды ыктуу колдоно алуу, адабият теориясынын материалдарын пайдалануу;
  - иштин актуалдуулугу, бүгүнкү күн менен үндөштүгү, заманбаптыгы;
  - тилдик сабаттуулугун көрсөткөндүгү, ар кандай сөз айкаштарын, фразеологиялык түрмөктөрдү, макал-ылакаптарды, образдуу сөз курулмаларына ыктуу колдонулушу, лексикалык байлыгы, орфографиялык, пунктуациялык жактан эреже-нормаларга ылайык келиши, сүйлөмдөрдүн стилдик, логикалык жактан сабаттуу кураштырылышы;
  - техникалык жактан жакшы аткарылгандыгы, оңдоолордун, булганган жерлердин жоктугу ж.б.

Дил баяндын көлөмү болжолдуу түрдө төмөнкүдөй болот (кыргыз адабияты сабагында):

Класс	Дептердин болжолдуу бети (окуучулук дептер өлчөмү)	Болжолдуу сөз саны
5-класс	1,5 – 2	150-200
6-класс	2 – 2,5	200-250
7-класс	2,5 – 3	250-300
8-класс	3 – 3,5	300-350
9-класс	3,5 – 4,5	350-450

Дил баяндарга баа төмөнкүдөй коюлат:

Баа	Баа коюунун негизги чен-өлчөмү	
	Мазмуну боюнча	Сабаттуулугу боюнча
	Иштин мазмуну темага толук жооп берсе;	Таптакары катасыз же 1 орфографиялык, же 2

«5»	<p>Факт, цифра, цитаталар ыктуу колдонулса; Мазмуну системалуу ачылса; Стилдик биримдик толук сакталса, кеби бай, лексикалык сөз кору ар түрдүү болсо; Жазып жаткан материалга карата жекече көз карашы бар болсо, өзүнчө жыйынтыктарга жана жалпылоолорго келе алса; Иштин композициялык түзүлүшү тыкан, автордун ой чабыты ар тараптуу көрүнсө. Жогорудагыларды аткарууда анча маанилүү эмес бир же эки жетишсиздик болуп калышы ыктымал болсо.</p>	пунктуациялык (орфографиялык каталары жок туруп) катадан ашпаган иштер бааланат.
«4»	<p>Иштин мазмуну темага негизинен жооп берсе; Факт, цифра, цитаталар колдонулуп, бирок айрым гана учурда бир-эки так эместик, жетишсиздик байкала калса; Мазмуну негизинен ачылса; Стилдик жактан өтө одоно эмес айрым бир мүчүлүш учурлар болуп калса; «5» деген баанын талаптарына толук жете албай, 2-3 жерден стилдик кемчилик кетирсе.</p>	2 орфографиялык, же 2 пунктуациялык, же 1 орфографиялык, 3 пунктуациялык, же орфографиялык каталары үчтөн ашпаган иштер бааналат.
«3»	<p>1. Иштин мазмуну темага толук жооп бере албаса, бирок теманы ачууда аракеттер болбосо; Автор темадан бир топ алыстап кетсе; Факт, цифра, цитаталарды колдонууда жетишпестик болсо; Синтаксистик сүйлөм курулмалары, лексикасы жарды экенин көрсөтсө; Тема боюнча өзүнчө ой жүгүртүүсү ачык берилбесе; Иштен жалпысынан 4-5 жетишпестик байкалса.</p>	4 орфографиялык, 4 пунктуациялык, же 5 орфографиялык, 5 пунктуациялык, же 7 пунктуациялык (орфографиялык катасы жок туруп) катага чейинки иштер.
«2»	<p>Иштин мазмуну темага жооп бере албаса; Факт, цифра, цитаталар туура эмес колдонулса; Автордун стили жарды, ою чачкын болуп, өз алдынчалыгы дээрлик көрүнбөсө. Жалпысынан иште 6-7 кемчилик кетирилсе.</p>	7 орфографиялык, 6 пунктуациялык, же 6 орфографиялык, 8 пунктуациялык, же 8 орфографиялык, 6 пунктуациялык, же 5 орфографиялык, 9 пунктуациялык каталар кеткен иштер.
«1»	<p>Тема таптакыр ачылбаса; Иш китептен цитата катары алынбай, сөзмө сөз гана көчүрүлсө; Жалпысынан 7-8ден артык кемчилдиктер кетирилсе.</p>	Каталар «2» деген баанын чегинен да ашып кетсе.

4-Бөлүм. Билим берүү процессине коюлуучу талаптар

4.1. Ресурстук камсыздоого коюлуучу талаптар

Бала көрүү, угуу, кармап көрүү, тажрыйбада колдонуп көрүү аркылуу элестерди тезирээк аңдап, ал тууралуу ойлонуп, жыйынтык чыгарат. Иллюстрациялар, диафильм, портрет, пейзаж, схемалар баланын окуу материалды түшүнүүсүнө жардам берет. Аудио жазуулар аркылуу анын жаратмандыгы өнүгүүсү мүмкүн. Тажрыйбаларды жүргүзүүсү, кармап көрүүсү, колдонуп көрүшү аркылуу окуучуда ассоциациялаш, талдоо, жөндөмү, актоо жана каралоо сыяктуу көнүмүш жана жаңы жөндөмдөрү өсөт. Окуучу өз ишинин натыйжасын көргөндө жөндөм, ушул иштин автору, жаратмандыгына байланыштуу сезимдери калыптанат жана келечекте өз ордун табууга болгон ишеничи дагы артат. Окуучулардын көнүгүү жана зээндүүлүгүн өнүктүрүүгө таасир көрсөтүүчү ресурстарды 5 түргө бөлсө болот:

1. Көрүүгө болжолдонгон – видеокассеталар, слайддар, DVD дисктер, иллюстрациялар, сүрөттөр (портрет, пейзаж, интерьер, экстерьер), схемалар ж.б.у.с.
2. Угууга болжолдонгон – аудиокассеталар, уялдук телефондордогу мукамдар (музыкалар), магнитофон тасмаларына жазылган атактуу актёрлордун үндөрүнүн коштоосунда айтылган жомоктор, ыр саптары, обондуу ырлар ж.б.у.с.
3. Жазууга болжолдонгон – тест-карточкалар, тесттер, эсселер, түрдүү стилде, түрдүү басылма жана көркөм чыгармалардан алынган тексттер, каттар, баян, диктанттар ж.б.у.с.
4. Талдоо кылууга болжолдонгон – долбоорлор, тажрыйбалар, изденүүлөр, жыйнактар, энциклопедиялар ж.б.у.с.
5. Сүйлөөгө болжолдонгон – презентациялар, сахна көрүнүштөрү, топтогу иштер, көркөм чыгармалар ж.б.у.с.

Окутуу методдору

Билим берүү процессинде башкы орун окутуу методдоруна таандык, метод канчалык майнаптуу болсо, балага мугалим тарабынан берилип жаткан билим ошончолук жугумдуу жана натыйжалуу болору бышык.

Метод – бул ишмердүүлүк, бул чыгармачылык. Ошол чыгармачылык аркылуу бул же тигил методго ар бир доордо, ар бир мугалим тарабынан жаңы нерселер кошулуп турат.

Метод «коюлган максатка ылайык келүүчү натыйжага жетишүүнү камсыз кылуучу адамдын аң-сезимдүү, белгилүү ырааттыкта аткарган иш-аракеттеринин системасы» болуп, ал: а) максаттын коюлушун; б) адамдын ишмердүүлүгүн (аракеттеринин системасын); в) зарыл болгон (интеллектуалдык, практикалык, предметтик) каражаттарды; г) объектинин өзгөрүү процессин (объектин максатка багытталган кыймылынын механизми); д) максатка жетүүнү камтыйт».

Педагогиканын тарыхында окутуудагы методдорду классификациялоо тууралуу эмгектер өтө көп, ошолордун бири азыркы дидактикада алардын сабакта колдонулушун жалпылап, үч топко – пассивдүү, активдүү, интерактивдүү топторго бөлүштүрүп карайт.

Пассивдүү методдо мугалим сабак процессинин негизги башкаруучусу, башкы кыймылдаткыч күчү катары көрүнөт да, окуучулар менен анын иш-аракетин байкоочу, сөзүн тыңдоочу. Мында көбүнчө лекция, суроо-жооп, текшерүү иштерин жазуу, тесттин суроолоруна жооп берүү, мугалимдин айтканын кайталоо сыяктуу ыкмалар колдонулат.

Активдүү методдо мугалим менен окуучунун сабак процессиндеги алака-катышында окуучулар жандана баштайт, алар тыңдоочу, байкоо позициядан таасир этүүчү, аракеттенүүчү абалга өтөт. Эгерде пассивдүү методдо мугалим башкы орунда болуп, сабактын

жетектөөчү фигурасы ошол киши катары көрүнсө, активдүү методдо мугалим менен окуучу бирдей аракет кылып, тең салмактуулукту турушат.

Интерактивдүү метод болсо активдүү методдун дагы өркүндөгөн формасы. Бул өзү – «биргелешип аракет кылуу» дегенди түшүндүрөт, б.а. мугалим менен окуучу бири-бири менен биригип, бирдей аракет кылып, максатка жетүү жолун издешет. Мында бүтүндөй класс жандуу аракетте, кыймылда, чыгармачылык изденүүдө болот.

Адабиятты окутуу методдорунун классификацияланышы.

Адабиятты окутуу методикасында методдор тууралуу түшүнүктөр ар дайым эволюциялык аракетте болуп, улам жаңы ойлор менен толукталып келгендигин байкайбыз.

Эвристикалык (жарым-жартылай изилдөө) методу – текстти бир топ терең талдоого жол ачып, адабияттануунун материалдарын пайдаланат, б.а., адабий чыгарманы илимий-теориялык жактан таанып билүүгө жол ачылат. Проблеманы чечүүнүн ар кандай жолдору изделет. Булар көбүнчө эвристикалык аңгемелешүү аркылуу ишке ашат. Бул методду жарым-жартылай изденүүчүлүк деп да аташат. Тапкычтыкты, активдүүлүктү өнүктүрүүчү окутуунун методу катары мугалим менен окуучунун чыгармачылык иш аракетинде тапшырмаларды табуу жолун тездетет.

Эвристикалык методго төмөнкүдөй ыкмалар мүнөздүү:

1. Суроолордун логикалык жактан так коюлушу жана ошонун негизинде окуучулардын кандайдыр бир көрүнүштөрдү байкоолордон анализдөөгө, жеке мүнөздөгү жыйынтыктардан жалпылоолорго өтүшү.

2. Көркөм чыгарманын текстти, же сын макала, иллюстрациялык материалдар боюнча жалпы класс, же бир топ, же жеке берилген суроолордон турган тапшырмалардын системасын ылайыктуу жайгаштыруу.

3. Мугалим тарабынан проблеманын коюлушу же аны окуучулардын улантышы, диспут өткөрүү.

Методикалык ыкмалары – өз алдынча билим алууга шарт түзүүчү, текст боюнча тапшырмалардын ырааттуулугун жайгара билүүчү, проблема чыгара алуучу суроолордун логикалык системасын таба алуу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – көркөм чыгармалардан материалдарды ылгай алуу; текстти анализдөөнүн элементтери менен айтып берүү; эпизодду анализдөө; образ-каармандарды анализдөө; дилбаянга, докладга ж.б. иштерге план түзүү; проблеманы көтөрө билүү.

Изилдөөчүлүк методу – кыргыз адабияты предметине чыгармаларды өз алдынча талдоо жүргүзүүчү ишмердүүлүк. Мында окуучулар жеке жана топтук изилдөө жүргүзүү менен чыгарманын идеялык-эстетикалык кунарын ачып билип, турмуш жана өз жашоосу менен салыштырып, көркөм табитин көтөрөт. Бул жагынан ал эвристикалык методго жакын болгону менен мында эвристикалык методдон үйрөнгөн чыгармаларды талдоо жана аларга баа берүү инструментарийлерин анадан ары иштетип, бир топ татаал проблемаларды окуучулар өз алдынча чече баштайт.

Методикалык ыкмалары – изилдөөчүлүк милдет тагылган проблемалык суроолорду коюу.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – көркөм чыгарманын бөлүктөрүн же бүт баарын өз алдынча талдоо, салыштыруу, баа берүү. Мугалим окуучуларга багыт жана кеңеш гана берет да, өзү пассивдүү байкоочу катары сыртта турат, изилдөөнү жана иликтөөнү окуучу же окуучулар тобу жүргүзөт. Мында ар кандай эссе, дилбаян, доклад жазууга, адабияттаануу, эстетика багытындагы эмгектерди пайдаланууга өзгөчө көңүл бурулат да, окуучулардын ой жүгүртүүсүн өстүрүүгө шарт түзүлөт.

Репродуктивдүү методдо окуучулар билимди даяр түрдө алат, мисалы, алар мугалимдин лекциясынан, баяндоосунан, окуулуктардан, окуу колдонмолорунан, адабияттаануу багытындагы китептерден предметке байланыштуу маалыматтарды алат. Бирок бул ошол материалдарды ошол бойдон «мээсине көчүрүп алат» дегендик эмес, механикалык кабылдоодон аң-сезимдүү кабыл алууга өтөт дегендик. Даяр материалды бала өз даярдыгына жараша иштеп чыгып, жалпылап, жыйынтыктап, мурда алган билими менен толуктап турат.

Методикалык ыкмалар – мугалимдин баяндоосу; мугалимдин лекциясы; обзордук лекциялар; окуу китеби жана окуу куралдары боюнча тапшырмаларды берүү.

Окуучулардын окуу ишмердүүлүгүнүн түрлөрү – мугалимдин лекциясынын планын түзүү жана конспектилөө; план коюу; окулган материалдарды конспектилөө жана тезис жазуу; синхрондук таблицаларды аткаруу; мугалимдин лекциясы, окуу китеби, окуу колдонмолору боюнча оозеки жоопторду даярдоо; тема же проблема боюнча жалпылоочу багыттагы дилбаяндарды, докладдарды даярдоо.

Долбоорлоо методу

Соңку кылымда азыркы педагогикада долбоорлоо (проект) методу деген түшүнүк пайда болду. Долбоорлоо методу окуучулардын жамаатташып иштөөсүнө жана алардын чыгармачылык активдүүлүгүн, ой жүгүртүүсүн, тапкычтыгын өстүрүүгө багытталган ишмердүүлүк. Мугалим менен окуучу кызматташып, ар кандай илимий билимдердин табылгаларын пайдаланып жаңы нерселерди издеп, аларды долдоорлойт. Методдо бала билген билимди дагы байытып, дагы өркүндөтүп гана калбай, аны иш жүзүндө колдоно баштайт.

Биринчи этап – уюштуруу этабында топтор жана алардын кызыгуу чөйрөсү аныкталат.

Экинчи этап – болочок долбоорду тандоо жана башкы идеяларын талкуулоо этабы болот да, анда долбоорду эмне үчүн түзөбүз жана андан кандай натыйжаларды алабыз дегендей максат-милдеттер белгиленет, тема дагы так аныкталып, план түзүлөт.

Кийинки – долбоордун курамын аныктоо, топторго милдеттерди бөлүштүрүү жана керектүү материалдарды тандоо этабында жалпы жөнөкөй план жазылат (ал кийин кеңири багытта түзүлүүгө тийиш), тема боюнча топтун жана окуучулардын кызыгууларына жараша тарыхый, археологиялык, крайтаануу, искусство чыгармалары, иллюстрациялар тандалат.

СӨЗДҮК (глоссарий)

Акыл даярдыгы – жаңы теманы өтүүдөн мурда окуучуларга күнүмдүк жашоодо кездешкен, темага багыт алдырууга даярдоочу, өзүнө тааныш чөйрө боюнча текстке байланыштуу кызыктыруучу суроолорду берүү аркылуу жаңы маалыматтарды түшүнүүгө даярдоо.

Акыл чабуулу– бул кеңири колдонулган интерактивдик ыкмалардын бири. Мында темага байланыштуу ойго келген идеялар талдоого алынат, бул учурда окуучулар эркин, ишкер абалда чыгармачылык менен жаңы идеяларды жарата алышат, интеллектуалдык жактан өнүгүшөт.

Баа – булокуучулардын окуудагы жетишкендиктеринин санарип, тамга же башка түрдөгү шарттуу- формалдуу сан түрүндө билдирүүчү, символу(белгиси).

Баалоо– булокуучулардын окуу жана таанып-билүү ишмердигине байкоо жүргүзүү, ошондой эле билим берүүнүн сапатын жакшыртуу максатында окуучу жөнүндө маалыматтарды баяндоо, жыйноо, каттоо жана чечмелөө процесси.

Баа берүү – бул учурда баалоо процесси, иш-аракети же ишмердиги кайтарым байланыштын сапаттык маалыматы жүзөгө ашат.

Баа койбостон баалоо – бул 5 баллдык баалоо системасына салууга мүмкүн болбогон шарттуу белгилер менен белгиленген көрсөткүчтөр (шкалалар), ар кандай параметрлер боюнча окуучунун окуу-үйрөнүү деңгээлин көрсөткөн «жекече жетишкендиктер баракчалары», конкреттүү критерийлер менен баалоодон келип чыккан иштеринин жыйынтыктары (процент менен, бөлчөктөр аркылуу, диаграмма, схема, чиймелер ж.б.). Баалоонун бул формасы мугалим, окуучу жана ата-эне үчүн андан аркы өнүгүүнү пландаштырууга кызмат кылышы керек.

Баа койбостон окутуу – окуучунун өз иш-аракетин өз алдынча баалоого үйрөнүүсүн, өздүк жетишкендиктерин жалпыга белгилүү көрсөткүчтөр менен өлчөө, жалпысынан айтканда, окуучунун өз алдынчалыгын өстүрүүнү айтабыз.

Билим берүүнүн сапаты – билим берүүнүн натыйжаларынын ар түрдүү билим берүү субъектилеринин (окуучулардын, педагогдордун, ата-энелердин, жалпы эле коомдун) күтүүсүнө же алар тарабынан коюлган билим берүүнүн максаттарына жана милдеттерине шайкештигинин даражасы. Билим берүүнүн сапаты анын билим берүүнүн стандарттарына жана керектөөчүлөрдүн суроо-талаптарына шайкештигин көрсөтөт. Бул түшүнүктүн маанилүү өзгөчөлүгү динамикалууулукта, вариативдүү жана иштиктүү мүнөзүндө турат.

Билим берүүнүн стандарты – негизги билим берүү программаларындагы билимдин мазмунунун минимумун, окуучунун даярдыгынын сапатына коюлуучу базалык талаптарды, билим алуучулардын мүмкүн болгон окуу жүгүнүн чегин аныктоочу нормалар менен эрежелердин топтому.

Диагноздоочу баалоо – бул окуучунун билимдерин, билгичтиктерин, көндүмдөрүн жана иш билгилигинин (компетенттүүлүгүн) алгачкы калыптануу деңгээлин аныктоо.

Долбоор методу– кандайдырбир маселенин жеке адам же жамаат тарабынан колго алынып, жашоо-турмушка өзгөчө зарыл болгон натыйжаларга жетүү максатын көздөгөн метод.

Жыйынтыктоочу (суммативдик) баалоо – белгилүү убакыт аралыгында окуучулардын билимдерди өздөштүрүү, билгичтиктеринин жана көндүмдөрүнүн калыптануу деңгээлин белгилөө жана алынган натыйжалардын стандарт талаптарына шайкештигин аныктоо.

Иновация (анг. «жаңылануу, өзгөрүү» деген сөз) педагогикалык системада илимдин, техниканын жаңы жетишкендиктерин, жаңы технологияны колдонуу менен окуу-тарбия процессинин жаңылануусуна жетишүү, б.а. натыйжалуу, эффективдүү кайра жаралуу процессин түзүү дегенди билдирет.

20-кылымдын 80-жылдары педагогикалык лексикондо «инновация» деген түшүнүктү (адегенде журналисттер, андан кийин ар кандай кесип ээлери) колдоно баштаган. Ал кайра жаралуу мезгилине таандык.

Индикатор – бул бир нерсенин абалын чагылдыруучу же көрсөтүүчү чен, «өлчөгүч».

Окуп үйрөнүүнүн натыйжаларынын көрсөткүчү (индикатору) – окуучунун жүрүм-турумунан байкалуучу, болжолдонгон натыйжага жетишилгендигин далилдөөчү конкреттүү белгилер.

Окутуунун максаты – окуучулар когнитивдик (таанып -билүүчүлүк), аффективдик (эмоциялык- баалуулук) жана психомотордук жактарда жетишүүчү окутуп-үйрөтүүнүн утурумдук жана түпкү натыйжалары. **Окутуунун түшүндүрүп-иллюстрациялоо түрү** окутуунун башка түрлөрүнө караганда бир катар артыкчылыкка ээ. Эң башкысы өтүлгөн тема боюнча негизги материалды эстеп калуу жагы жакшы жүзөгө ашырылат. Окутуунун мындай түрү мектептерде узактан бери колдонулуп, аны дагы өркүндөтүү менен ар кандай көрсөтмөлүүлүктөр көп пайдаланылып, жаңыдан өтүлө турган теманы түшүндүрүүдө убакытты үнөмдөөгө жетишет. Өтүлүүчү материалды кыска мөөнөттө түшүндүрүүгө болот. «Кемчилиги» көбүнчө окуучуларды «даяр» далилдерди гана айтып берүүгө үйрөтүп, өз бетинче иштөөгө, анын тегерегинде ойлонууга, изденүүгө түртө албайт.

Окшоштуруу методу бир окуяны же маселени ар кандай өңүттөн талкуулоо, бир документти талдоо үчүн кандайдыр бир эрежелердин негизинде окшоштук белгилерди табууга, андай белгилердин моделин түзүүгө багытталган метод.

Өрнөк окуя методу болуп өткөн же боло турган бир окуяны же кубулушту окуучуларга айтып берүү жана ал окуяда баяндалган маселени суроо-жооп формасында талкуулоо аркылуу өткөрүлөт.

Кайтарым байланыш– иш-аракеттер, кырдаалдар, талаш маселелер жана максатка эң ыңгайлуу жол менен жетишүүгө өбөлгө түзүүчү конкреттүү иш-аракеттер жөнүндө түшүндүрмөлөрдү (сын пикирлерди) кабарлоо жана алуу процесси.

Калыптандыруучу (формативдик) баалоо– булокуучунун окуусуна үзгүлтүксүз, максаттуу багытталган байкоо жүргүзүү процесси.

Компетенттүүлүк – адамдын ар түрдүү билимдердин, билгичтиктердин элементтерин жана иш - аракеттин ыкмаларын белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) өз алдынча колдонууга болгон интегративдик жөндөмдүүлүгү.

Компетенция– (лат. competere – ээ болуу, шайкеш келүү, туура келүү)- окуучунун белгилүү бир кырдаалда (окуу, инсандык, кесиптик) натыйжалуу, майнаптуу иштөөсү үчүн зарыл болгон билим даярдыгына карата алдын ала коюлуучу социалдык талаптар (нормалар, стандарттардын тизмеси).

Критерий – бул баа берүүгө, бир нерсени аныктоого жана класификациялоого негиз болуучу белги, баанын ченеми.

Метод– педагогикалык категория катары өтүлө турган материалды кандай ыкма менен натыйжалуу берүүнүн жолдорун көрсөтөт. 20-кылымдын 60-жылдары окутуу методдорун бир системага келтирип классификациялаган окумуштуу Е.Я. Галант болгон, кийинчирээк дидактар М.Н.Скаткин, И.Я.Лернер, М.А.Даниловдор бул маселеге кайрылышкан. Ал эми академик Ю.К.Бабанский түзгөн окутуунун методдорунун классификациясындагы:

1. Айтып берүү методдору (аңгеме, түшүндүрүү, лекция, аңгемелешүү, окуу китеби менен иштөө ж.б.);

2. Көрсөтмөлүүлүк (таблица, схема, сүрөттөрдү иллюстрациялоо, диафильм, кино демонстрациялоо, музейге, өндүрүшкө, жаратылышка экскурсия ж.б.);

3. Практикалык (көнүгүү, көнүктүрүү, үй жана аудиторияда өз алдынча иштөөнү уюштуруу, эксперимент, эмгек жана коомдук иштерге тартуу.

Мотивация– талдоонегизинде тынымсыз жүрүп туруучу тандоо менен чечим кабыл алуу процесси. Натыйжалар (билим берүүдөгү) – билим алуучулардын инсандык, жарандык жана кесиптик жактан өзүн-өзү аныктоосун ишке ашыруу үчүн зарыл жана жетиштүү болгон жекече компетенттүүлүктөрүнүн топтому.

Маселе чечүү методу–маселечечүүнүн илимий негиздерин жетекчиликке алуу аркылуу окуучуларга практикалык мүнөздөгү маселелерди чечүүнүн жол-жоболорун үйрөтүү максатын аркалайт. Көрсөтүп аткартуу методу кандайдыр бир иш-аракетти, адегенде көрсөтүп, андан соң окуучулардын өздөрүнө жасатууну көзөмөлдөп турат.

Негизги компетенттүүлүктөр – бардык предметтер үчүн жалпы метапредметтик мазмунда ишке ашырылуучу билим берүүнүн натыйжалары.

Предметтик компетенттүүлүктөр – негизги компетенттүүлүктөргө карата алганда жекече мүнөздөргө ээ болуп саналат. Алкактык куррикулум негизги компетенттүүлүктөрдүн тизмегин аныктайт, ал эми предметтик куррикулумдар айрым алынган предметтердин материалында аларды предметтик компетенттүүлүктөр түрүндө конкреттештирет.

Роль ойноо методу– рольаткаруу аркылуу окуучулардын туюм-сезимдерин жана ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө багытталат.

Суроо-жооп методу сабакта окуучулардын активдүүлүгүн жандандыруу максатында карым-катыш түзүүдө көп колдонулган метод болуп эсептелет. Суроолор максатына, жооптун түрүнө, үйрөтүү методуна, берилиш формасына жана кимге багытталганына карай бири-биринен айырмаланат. Бардык учурда мугалимдин таасирдүү, ойлондуруучу, проблемалуу суроо бере билүүсү, б.а. бул ыкманы натыйжалуу колдоно билүүсү талап кылынат.

Талдоо («анализ», байыркы грек тилинен, «ажыратуу») – бул ой жүзүндө же иш жүзүндө бүтүн нерсени (буюмду, касиетти, процессти, предметтер аралык катышты) курамдык бөлүктөргө ажыратуу, бөлүү иши. Ал адамдын таанып билүүчүлүк же предметтик практикалык ишмердигинин жүрүшүндө аткарылат.

Талкуу методу–окуучулар өз ойлорун эркин ортого сала билүү, башкалардын көз карашын сыйлай билүү, өз ара карым-катышта болуу сыяктуу жөндөмдөрүн өстүрүүгө багытталат. Бул методдун негизги ыкмаларынын бири - чоң тайпаларда талкуу жүргүзүү. Ал эми чакан топтордогу талкуу чоң топту чакан топторго бөлүү аркылуу ишке ашырылат.

Синтез (грек тилинен: *чогултуу, жыйноо*) –бул метод талдоо, иликтөө процессинде жетишилгендер түшүнүктөрдү, пикирлерди, ойлорду, көз караштарды жыйноо, чогултуу, бир толук пикирге келүү, курамдык бөлүктөрдү бир бүтүн катары элестетүүнү билдирет. Ал дагы адамдын таанып билүүчүлүк же предметтик практикалык ишмердигинин жүрүшүндө ишке ашат.

Эвристикалык таанып билүү методу: (грек тилинен: *таптым* деген мааниде)бул проблемалуу суроолордун жана жагдайлардын негизинде окуучу өз алдынча ой корутундусуна келүүнү, чыгармачылык менен өз алдынча бир пикирге, ой корутундусуна келүүсүн билдирет.

АДАБИЯТТАР:

1. Абдымомунова Г.А. «Манас» эпосунун негизинде жаштарды атуулдукка тарбиялоо [Текст]: пед. илим. кан. деген окумуш. даражаны из. үчүн жазыл дисс. авторефераты. 13.00.01. / Г.А.Абдымомунова – Б.: 2009. – 19 б.
2. Абдыраимова Р.А. Кыргызская этнопедагогика и воспитание детей [Текст] / Р.А.Абдыраимова. – Киев: 1997. – 187 с.
3. Абдырасулова Э. Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын 5-7-класстарда окутуунун илимий-методикалык негиздери [Текст]: пед. ил. канд. окум. дар. из. дисс. авторефераты. /Э.Абдырасулова. 13.00.02. – Б.: 2007. – 21 б.
4. Абрамзон С.М. Кыргыз жана Кыргызстан тарыхы боюнча тандалма эмгектер [Текст] С.М.Абрамзон. – Б.: «Кыргызстан-Сорос» фонду, 1999. 895 – б.
5. Адабият терминдеринин түшүндүрмө сөздүгү [Текст] Түзгөндөр: Шериев Ж., Муратов А. – Ф.: 1987
6. Айзерман А.С. Уроки литературы сегодня [Текст] А.С.Айзерман. – М., 1974. – 188 б.
7. Айтматов Ч. Чыгармаларынын 8 томдук жыйнагы. 8-т. [Текст] Ч.Айтматов. – Б.: «Бийиктик», 2010
8. Айтматов Ч.Т. Биз дүйнөнү өзгөртөбүз, дүйнө бизди өзгөртөт. Макалалар, маектер жыйнагы [Текст] / Ч.Т.Айтматов. – Ф.: 1988. – 380 б.
9. Акматалиев А. Баба салты, эне адеби: элдик салт [Текст] / А.Акматалиев. – Б.: Баласагын, 1993. – 220 б.
10. Акматалиев А. Каада-салт, үрп-адат, адамдык оң-терс сапат [Текст] / А.Акматалиев. – Б.: Бийиктик, 2002. – 400 б.
11. Акматалиев А. Кыргыз адабияты: тарых жана мезгил [Текст] А.Акматалиев. – Б.: 2010. – 940 б.
12. Акматалиев А. Кыргыздын көөнөрбөс дөөлөттөрү [Текст] / А.Акматалиев. – Б.: Шам, 2000. – 348 б.
13. Акматалиев А.А. Балдарга арналган салт жана ырым-жырымдар [Текст] / А.А.Акматалиев. – Б.: 2000. – 224 б.
14. Акматов К.К. Окуучулардын адеп-ахлактык түшүнүктөрүн калыптандыруунун педагогикалык шарттары (Адеп жана кыргыз адабияты сабактарынын мисалында) [Текст]: пед. илим. кан. деген окумуш. даражаны из. үчүн жазыл дисс. авторефераты. 13.00.01. / К.Акматов. – Б.: 2011. – 22 б.
15. Акмолдоева Ш.Б. Древнекыргызская модель мира (на материалах эпоса «Манас») [Текст] Ш.Б.Акмолдоева. – Б.: Илим, 1996. – С. 185.
16. Алимбеков А. Кыргыз элинин билим берүү салттары [Текст] / Алимбеков А. – Б.: Алтын тамыр, 2001 – 42 б.
17. Алимбеков А. Кыргыз этнопедагогикасы [Текст] / Алимбеков А. – Б.: Алтын тамыр, 1997. – 62 б
18. Алымов Б. «Биздин адабиятты» 7-класста окутуу [Текст] / Б.Алымов – Ф.: Мектеп, 1983. –250 б.
19. Алымов Б. Аалы Токомбаевдин чыгармаларын окутуу [Текст]/ Б. Алымов – Ф.: Мектеп, 1976. –188 б.
20. Алымов Б. Мектеп сочинениеси [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1982. – 111 б.
21. Алымов Б. Кыргыз совет адабиятын окутуунун методикасы. Жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн окуу китеби [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1981. – 219 б.
22. Алымов Б. Кыргыз адабиятын (1920-1990-ж.ж.) мектепте окутуунун илимий-методикалык негиздери: Педагогикалык илимдердин доктору деген окумуштуулук даражаны изденүү үчүн илимий доклад түрүндөгү диссертациянын авторефераты. [Текст] Б.Алымов. /13.00.02. – Б.: 1994. – 42 б.

23. Алымов Б. Кыргыз совет адабиятын окутуу методикасы. II китеп [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1991. – 310 б.
24. Алымов Б. Кыргыз совет адабиятын окутуунун айрым маселелери [Текст] Б.Алымов. – Ф.: «Мектеп», 1976. – 286 б.
25. Аман кызы Б. Кыргыз адабиятынан жазуу жумуштарын жүргүзүүнүн жолдору [Текст] / Б.Аман кызы. – Б.: Айат, 2011. – 125 б.
26. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. [Текст] Ш.А.Амонашвили. – Мн., 1990. – С. 7 - 11.
27. Амонашвили Ш.А. Размышления о гуманной педагогике [Текст] Ш.А. Амонашвили. – М.: Изд. дом. Ш.А.Амонашвили, 1996. – 494 с.
28. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания [Текст] / Б.Г.Ананьев. – М.: Наука, 1977. – 380 с.
29. Ананьев Б.Г. Психология педагогической оценки. Избранные психологические труды [Текст] / Б.Г.Ананьев. – Педагогика, 1980. – 267 с.
30. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания [Текст] / Б.Г.Ананьев // Избр. психологические труды: в 2-х т. М.: Изд-во Московского университета, 1980. – Т. 1. – С. 16-178.
31. Антология педагогической мысли в Кыргызской ССР [Текст] Ред. кол.: М.Б. Базаркулов (отв. ред.) и др. – М.: Педагогика, 1988. – 368 с.
32. Апыш Б. Педагогика [Текст] / Б.Апыш, Д.Бабаев, Т.А.Жоробеков. – Ош, 2003. – 440 б.
33. Апышов Б. Тарбия жараяны (окуу куралы) [Текст] Б.Апышов. – Б.: 2008. – 126 б.
34. Артыкбаев К. XX кылымдагы кыргыз адабиятынын тарыхы [Текст] / К.Артыкбаев. – Б.:ТАС, 2004.
35. Асаналиев К. Көркөм нарк [Текст] К.Асаналиев. – Ф.: 1988. – 131б.
36. Асипова Н. Билим философиясы жана тарыхы. Окуу китеби [Текст] / Н.Асипова. – Бишкек: КТМУ, 2010. – 240-б.
37. Асипова Н. Педагогиканын кээ бир жалпы маселелери. Лекциялар курсу. [Текст] / Н.Асипова, Н.Имаева. – Б.: 1999
38. Асипова Н.А. Социалдык тарбия [Текст] / Н.А.Асипова. – Бишкек, 2004. – 85 б.
39. Асмус В.Ф. Вопросы теории и истории эстетики: Сборник статей. [Текст] В.В.Асмус. – М.: Искусство, 1968. – 654 с
40. Бабанский, Ю.К. Избранные педагогические труды [Текст] Ю.К.Бабанский. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
41. Бабанский Ю.К. Комплексный подход к воспитанию школьников [Текст] / Ю.К.Бабанский, Г.А.Победоносцев. – М., 1980. – 80 с.
42. Байгазиев С., Рысбаев С. Педагогикалык тажрыйба: изденүүлөр жана табылгалар. – Б.: Мектеп, 1992.
43. Байгазиев С. Гумандуу педагогика жөнүндө сөз: (Мектеп мугалимдери, билим берүү кызматкерлери үчүн). – Б.: 1998
44. Байгазиев, С. Айкөл Манас [Текст] С.Байгазиев. – Б.: Текник, 2002. – 168 б.
45. Байгазиев С. Ала-Тоодогу агартуунун тарыхынын кыскача очерки [Текст] / С.Байгазиев. – Б.:2005.
46. Байгазиев С. Кыргыз Республикасынын жарандарын, жаш муундарын рухий-адептик, патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы [Текст] С.Байгазиев, Б.Жээнбеков // Кутбилим, 2010, 20-авг.
47. Байгазиев С. Манастаануу: жогорку окуу жайларынын студенттери үчүн [Текст] С.Байгазиев. – Б.: Гүлчынар, 2010. – 176 б.
48. Байгазиев С. Окутуунун жана тарбиялоонун философиясы [Текст] С.Байгазиев. – Б.: 2012. – 476 б.
49. Байгазиев С. Педагогикалык руханият [Текст] / С.Байгазиев. – Б.: Алтын тамга, 2008. – 464 б.
50. Байгазиев С. Улутту сактап келген улуу наркты окуталы: «Манасты» мектептерде жана жогорку окуу жайларында окутуунун концепциясы [Текст] С.Байгазиев.// Кыргыз туусу, 2012, 8-май

51. Байгазиев С. Улуу «Манас» – улут тиреги [Текст] С.Байгазиев. – Б.: 2012
52. Байгазиев С. Улуу Манас улутубуздуң дил жана тил бешиги [Текст] С.Байгазиев. – Б.: Эркин-Тоо, 1995. – 80 б.
53. Байгазиев С. Цивилизация жана Ата журт тагдыры [Текст] С.Байгазиев. – Б.: Гүлчынар, 2008. – 798 б.
54. Байгазиев С.О. Азыркы мектептеги тарбия: максаты, мазмуну жана технологиясы [Текст] / С.О.Байгазиев. – Бишкек, 2009.
55. Бакчиев Т. Введение в манасоведение. Краткий курс лекций [Текст] Т.Бакчиев. – Б.: «Текник», 2008. – 104 с.
56. Батаканова С.Т. Орто мектептерде кыргыз адабиятын окутууда көркөм чыгармаларга талдоо жүргүзүүнүн илимий-педагогикалык негиздери [Текст]: пед. илим. доктору дисс. авторефераты. 13.00.02 / С.Т.Батаканова. – Б.: 2011. – 42 б.
57. Батаканова С. Мектепте көркөм чыгармаларды талдоонун илимий-педагогикалык негиздери. Монография [Текст] С.Батаканова. – Б.: 2010. – 286 б.
58. Бахтин М.М. Вопросы литературы и эстетики [Текст] М.М.Бахтин. – М.: «Художественная литература», 1975.
59. Бекбоев И.Б. Инсанга багыттап окутуу технологиясынын териялык жана практикалык маселелери [Текст] И.Б.Бекбоев. – Б.: Педагогика века, 2004. – 384 б.
60. Бекбоев И.Б. Педагогикалык процесс: эски көрүнүштөр жана жаңыча көз караштар [Текст] / И.Б.Бекбоев. – Бишкек, 2005. – 18 б.
61. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии [Текст] В.П.Беспалько. – М.: 1989.
62. Беспалько В.П. Теоретические основы стандартизации образования. Педагогическое обеспечение государственного стандарта образования. [Текст] / В.П.Беспалько – М.: ИРПО, 1994. – 3-42 с.
63. Богданова О.Ю. Методика преподавания литературы: Учебник [Текст] О.Ю.Богданова, С.А.Леонов, В.Ф.Чертов. – М.: 1999
64. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте [Текст] / Л.И.Божович. – М.: Просвещение, 1968. – 464 с.
65. Борбугулов М.Адабият теориясы [Текст] М.Борбугулов. – Б.:1996.
66. Бордовская Н.В. Педагогика: Учебное пособие для вузов [Текст] / Н.В.Бордовская, А.А.Реан. – СПб.: Питер, 2004. – 300 с.
67. Волков Г.Н. Педагогика любви: Избранные этнопедагогические сочинения: В 2 т. [Текст] / Г.Н.Волков. – М.: Издательский Дом МАГИСТР-ПРЕСС, 2002. – Т. 2. – 460 с.
68. Волков Г.Н. Этнопедагогика [Текст] / Г.Н.Волков. – М.: АСАДЕМА, 2000. – 176 с.
69. Выготский Л.С. Педагогическая психология [Текст] / Л.С.Выготский /Под ред. В.В.Давыдова. – М.: Педагогика, 1995. – 479 с.
70. Гальперин П.Я. Методы обучения и умственное развитие [Текст] / П.Я.Гальперин. – М.: Просвещение, 1995. – 234 с.
71. Гершунский Б.С. Образовательно-педагогическая прогностика. Теория, методология, практика [Текст]: учебн. пособие / Б.С.Гершунский. – М.: Флинта: Наука, 2003. – 768 с.
72. Гершунский Б.С. Философия образования для XXI в.: учеб. пособ. для самообразования. Изд. 2-е, перераб. и доп. [Текст] / Б.С.Гершунский. – М.: Педагогическое общество России, 2002. – 512 с.
73. Голубков В.В. Методика преподавания литературы [Текст] В.В.Голубков. – М.: Учпедгиз, 1962. – 490с.
74. Давыдов В.В. Теория развивающегося обучения [Текст] / В.В.Давыдов. –М.: Интор, 1996. – 544 с.
75. Дидактика средней школы. Некоторые проблемы современной дидактики [Текст] / под ред. М.А.Данилова, М.Н.Скаткина. – М.: Педагогика, 1975. – 303 с.

76. Дьяченко В.К. Новая дидактика [Текст] В.К.Дьяченко. – М.: 2001.
77. Жигитов С. Кечээгинин сабактары, бүгүнкүнүн талаптары. – Б.: Адабият, 1991. – 248 б.
78. Жирмунский В.М. Теория литературы. Поэтика. Стилистика. – М.: Наука, 1997. – 407 с.
79. Жирмунский В.М. Сравнительное литературоведение [Текст] В.М.Жирмунский. – Л.: 1979. – 386 б.
80. Закиров, С. Кыргыз элинин макал-ылакаптары [Текст] / С.Закиров. – Ф.: 1979. – 284-б.
81. Занков Л.В. Избранные педагогические труды [Текст] / Л.В.Занков – М.: «Просвещение», 1990. – 435 с.
82. Ильина Е.Н. Урок продолжается: Из опыта работы учителя [Текст] / Е.Н.Ильина. – М.; Просвещение, 1973. – 152 с.
83. Имаева Н. Идеи воспитания в творческом наследии Токтогула [Текст] / Н.Имаева. – Ф.: Мектеп, 1971. – 126 с.
84. Иманалиев К. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы. – Ф., 1976. – 228 б.
85. Иманалиев К. Кыргыз адабиятын окутуу методикасынын орчундуу маселелери [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1984. – 176 б.
86. Иманалиев К. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1976. – 250 б.
87. Иманалиев К. Кыргыз мектептеринде адабиятты окутуунун жолдору, 9-10-класстар үчүн [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1966
88. Иманалиев К. Кыргыз совет адабиятын окутуунун айрым маселелери. I китеп [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1972
89. Иманалиев К. Орто мектептерде кыргыз адабияты боюнча проблемалык окууну уюштуруу иши [Текст] К.Иманалиев. – Ф.: «Мектеп», 1981. – 144 б.
90. Ирисов П. Ырчылар чыгармачылыгы [Текст] / П.Ирисов. – Б.: 2004. – 134 б.
91. Исаков Б. Манас сабагы. – Б.: 1994. – 650 б.
92. Исаков Б. Санат сөз. 1-2-китептер. – Б.: Учкун, 2005.
93. Исаков, Б. «Манас» эпосун окутуу [Текст] Б.Исаков. – Ф.: Мектеп, 1989.
94. Исаков Б. Манастын жети осуяты [Текст] / Б.Исаков. – Б.: 1997. – 264 б.
95. Исаков Б. Окутуп тарбиялоо (мугалимдер үчүн колдонмо) [Текст] Б.Исаков. – Ф.: Мектеп, 1979. – 104 б.
96. Исаков К. Тамсил кудурети. Текст. – Б.: «Айат», 2009.
97. Исамидинов И. Кыргыз орто мектептеринде Чыңгыз Айтматовдун чыгармаларын үйрөнүүнүн процессинде окуучулардын адабий-теориялык түшүнүктөрүн калыптандыруу. – Б.:Илим,1993. – 244 б.
98. Ишкеев Н. Мектептерде прозалык чыгармаларды окутуу. – Б.: Кыргызстан, 1997. – 160 б.
99. Ишкеев Н. Кыргыз адабиятын мектептерде окутуунун тарыхы [Текст] / Н. Ишкеев –Б.: 1994. –387 б.
- 100.Ишкеев Н. Кыргыз адабиятынын окуу китептери: өткөнү, бүгүнкүсү жана келечеги [Текст] Н.Ишкеев. – Б.: 2011 – 216 б.
- 101.Калдыбаева А. Эл акындарынын чыгармачылыгындагы этнопедагогикалык идеялар [Текст] / А.Калдыбаева. – Б.: 2005. – 344 б.
- 102.Кангельдиев Н. Орто мектептин IV-VI класстарында эл чыгармаларын үйрөнүү. – Ф.: 1985.
- 103.Кангельдиев Н., Мамбеталиев А. Мектептерде кыргыз адабиятын окутуу маселелери. – Ф., 1981. – 88 б.
- 104.Кан-Калик В.А. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе [Текст] В.А.Кан-Калик, В.И.Хазан. – М.: Просвещение, 1988. – 254 б.

105. Керимжанова Б. Кыргыз поэзиясынын көркөм сөз каражаттары [Текст] Б.Керимжанова, С.Жумадылов. – Ф.: 1968
106. Керимжанова Б. Кыргыз элинин макал жана ылакаптары. Текст. – Ф.: Кыргызмамбас, 1955
107. Киргизско-русские пословицы, поговорки и изречения. Текст. Түз. С.Шамбаев. – Ф., 1979, 340 б.
108. Койчуманов Ж. Элдик педагогиканын берметтери [Текст] / Ж.Койчуманов. – Б.: 1998.
109. Кон И. В поисках себя: личность и ее самосознание [Текст] / И.Кон. – М.: Политиздат, 1984. – 250 с.
110. Кон И.С. Ребенок и общество (историко-этнографическая перспектива) [Текст] / И.С.Кон. – М.: Наука, 1988. – 269 с.
111. Корсунский Е.А. Развитие литературных способностей школьников. – Л., 1985. – 90 с.
112. Кудряшев Н.И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы [Текст] Н.И.Кудряшева. – М.: Просвещение, 1981.
113. Кудряшев Н.И. Методы обучения литературы. [Текст] Н.И.Кудряшева. / Методика преподавания литературы. Под. ред. З.Я.Рез. – М.: 1977
114. Кукушин В.С. Теория и методика воспитательной работы [Текст] / В.С.Кукушин. – М.: ИКЦ «МарТ», 2004. – 352 с.
115. Култаева Ү.Б. Окуучулардын адабий чыгармачылыгын өнүктүрүү методикасы [Текст] Ү.Б.Култаева. – Б.: 2006. – 92 б.
116. Култаева Ү.Б. Кыргыз тарыхый романдарынын жанрдык өзгөчөлүгү [Текст] Ү.Б.Култаева. – Б.: Айат, 2007. – 240 б.
117. Култаева Ү.Б.Т.Касымбековдун «Сынган кылыч» романын өздөштүрүү маселелери [Текст] Ү.Б.Култаева. – Б.: 2001. – 182 б.
118. Кыдыралиев К. Этнопедагогика – улуттук нуктагы таанып-билүүнүн жана тарбиялоонун булагы [Текст] К.Кыдыралиев. – Б.: 2010. – 488 б.
119. Кыдырбаева Р.З. «Манас» эпосунун генезиси [Текст] Р.З.Кыдырбаева. – Ф.: 1982
120. Кыдырбаева Р.З. Кыргыз адабий илиминин терминдер сөздүгү [Текст] Р.З.Кыдырбаева, К.Асаналиев. – Б.: ОсОО «БИЛД», 2004. – 572 б.
121. Кыргыз адабияты (терминдердин түшүндүрмө сөздүгү) [Текст] Түз: Ж.Шериев, А.Муратов, КЭБР. Б.: 2004. – 158 б.
122. Кыргыз адабияты: энциклопедия [Текст] // Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, Манастаануу жана көркөм маданияттын улуттук борбору. Башкы редактор: Ү.Асанов, жооптуу редактор: А.Акматалиев – Б.: 2004. – 408 б.
123. Кыргыз адабиятынан билим берүүнүн мамлекеттик стандарты [Текст] // Кыргыз Республикасынын мектептеринде предметтик билим берүүнүн мамлекеттик стандарттары. – Б.: 2006. – 204-209 бб.
124. Кыргыз адабиятынын тарыхы: 7 томдук. 1-т. Текст. / А.Акматалиевдин жалпы редакциялоосунда. — Б.: Шам, 2004. — 215-216-б.
125. Кыргыз балдар поэзиясынын антологиясы. Текст. Түз: А.Кыдыров, Д.Сулайманов. – Ф., 1987.
126. Кыргыз макал-ылакаптары. Текст. Түз Ж.Төлөев – Ф.: Кыргызстан, 1982.
127. Кыргыз макал-ылакаптары. Текст. Түз. Ш.Усупбеков. – Ф.: Кыргызстан, 1982.
128. Кыргыз педагогикасы: энциклопедиялык окуу куралы [Текст]: Башкы редактор Ү.Асанов, жооптуу редактор И.Бекбоев. – Б.: Мамлекеттик тил жана энциклопедия борбору, 2004. – 340 б.
129. Кыргыз поэзиясынын антологиясы. I том. [Текст] – Ф.: «Кыргызстан», 1980. – 640 б.
130. Кыргыз поэзиясынын антологиясы. Т.1. / Түз. К.Жусупов.- Б.: Кыргызстан- Сорос фонду, 1999. – 740 б.
131. Кыргыз Республикасынын билим берүү боюнча закону. – Бишкек, 2007. – 3-чыг. – 3-38-бб.

- ¹³²Кыргыз Республикасынын жарандарын, жаш муундарын рухий-адептик, патриоттук жактан тарбиялоо концепциясы [Текст] // Кутбилим, 2010, 20-авг.
133. Кыргыз тилинин сөздүгү. А.Акматалиевдин редакциясы астында. – Б.: «AVRASYA PRESS», 2010.- 1460-б.
134. Кыргыз элдик оозеки чыгармачылыгынын тарыхынын очерки. [Текст]: I бас. – Ф.: «Кыргызстан», 1973. – 720 б.
135. Кыргыз элинин макал жана ылакаптары. Текст. Түз. Баш сөзү Б.Керимжанова – Ф.: Кыргызмамбас, 1964
136. Кыргыз элинин макал-ылакаптары академик К.К. Юдахиндин жыйнагынан [Текст]. – Ош, 2004.
137. Кыргыздар: Он томдук жыйнак. Түз: Жусупов К., Иманалиев К. [Текст] – Б.: Учкун, 2004.
138. Леонов С.А. Интегрированный урок литературы: книга для учителей и учащихся. – М.: МПГУ, 1999. – 170 с.
139. Леонтьев А.Н. К теории развития психики ребенка [Текст] / А.Н.Леонтьев // Избранные психические произведения: в 2 т. – Т. 1. – М.: Педагогика, 1993. – 302 с.
140. Леонтьев А.Н. Проблемы развития психики [Текст] / А.Н.Леонтьев. – М.: 1972. – 292 с.
141. Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. – М.: Педагогика, 1981. – 186 с.
142. Лернер И.Я. Дидактическая система методов обучения [Текст] И.Я.Лернер. – М.: Знание, серия «Педагогика и психология», 1976. - №3.
143. Лихачев Б. Педагогика. Курс лекций [Текст] Б.Т.Лихачев. – М.: Юрайт, 1999. – 240 с.
144. Мамбетакунов Э. Педагогиканын негиздери: Жогорку жана орто окуу жайларынын студенттери менен мектеп мугалимдери үчүн окуу куралы. 2-бас. [Текст] Э.Мамбетакунов, Т.М.Сияев. – Б.: Айат, 2008. – 304 б.
145. Мамлекеттик тил боюнча расмий материалдардын жыйнагы. – Б., 2008. – 46 б.
146. Манас: Энциклопедия. 1-2-том. [Текст] – Б.: КЭ, 1995
147. Маранцман В.Г. Анализ литературного произведения и читательского восприятия школьников [Текст] В.Г.Маранцман. – Л.: Просвещение, 1974. – 176 с..
148. Маранцман В.Г. Проблемное изучение литературного произведения в школе /Пособие для учителей. [Текст] В.Г.Маранцман, Т.В.Чирковская. – М.: Просвещение, 1977. – 206 с.
149. Маранцман В.Г. Содержание и этапы литературного образования. //Методика преподавания литературы. Под ред. О.Ю.Богдановой и В.Г.Маранцмана. - Ч. 1. [Текст] В.Г.Маранцман. – М.: Просвещение, 1995.
150. Махмутов М.И. Современный урок. Вопросы теории [Текст] / М.И.Махмутов. – М.: Педагогика, 1981. – 191 с.
151. Межпредметные связи при изучении литературы в школе / Е.Н.Колокольцев, А.В.Дановский, М.А.Дмитриева и др. – М.: Просвещение, 1990. – 221 с.
152. Методика воспитательной работы [Текст]: Под. ред. В.А.Сластенина. – М.: 2002.
153. Методика преподавания литературы: Учеб. для студентов пед. ин-тов / Под ред. З.Я.Рез. 2-е изд., дораб. – М.: Просвещение, 1985. – 368 с.
154. Методика преподавания русской литературы в национальной школе./ Под ред. М.В.Черкезовой и А.Д.Жижинной. – Ленинград, 1984. – 210 б.

155. Молдобаев И.Б. Эпос «Манас» как источник изучения духовной культуры киргизского народа [Текст] И.Б.Молдобаев. – Ф.: Илим, 1989. – 148 б.
156. Молдогазиев Т. Элдик оозеки чыгармаларды V-VI класстарда окутуу. – Ф.: Мектеп, 1988. – 135 б.
157. Момуналиев С. Орто мектептердеги лирика – Б.: 2014. – 592 б.
158. Мукамбаев Ж. Кыргыз табышмактары, жаңылмачтар, калптары [Текст] / Ж.Мукамбаев., Ж.Таштемиров. – Ф.: «Мектеп», 1971.
159. Мураталиева А. Табышмактар, жаңылмачтар, бат айтмалар, макал-ылакаптар. Текст. – Б.: 1999
160. Муратов А. Кыргыз эл педагогикасы: табияты, таралышы жана тарыхы. 1-китеп. [Текст] / А.Муратов. – Б.: «Турар», 2011. – 604 б.
161. Муратов, А. Кыргыз адабиятын окутуу: теориясы жана практикасы [Текст] / А.Муратов. – Б.: Турар, 2013. – 254 б.
162. Мусаев С. Эпос «Манас» [Текст] С.Мусаев. – Ф.: 1979
163. Никольский В.А. Методика преподавания литературы в средней школе [Текст] В.А.Никольский. – М.: Просвещение, 1971. – 256 с.
164. Оконь В. Введение в общую дидактику. – М.: Высшая школа, 1990. – 381 с.
165. Онищук В.А. Урок литературы в современной школе. – М.: Просвещение, 1981. – 190 с..
166. Оторбаев Б.К. «Сейтек» эпосун VIII класста окутуу. – Б., 2004. – 96 б.
167. Оторбаев Б.К. «Семетей» эпосун VIII класста окутуу. – Б., 2003. – 80 б.
168. Оторбаев Б.К. Адабиятты окутуунун интерактивдүү жана салттуу метод-ыкмалары, кызматташуу педагогикасы. – Б., 2008. – 96 б.
169. Оторбаев Б. Мектепте адабиятты интерактивдүү окутуу [Текст] Б.Оторбаев. – Б.: 2011. – 96 б.
170. Педагогика [Текст]: педагогические теории, системы, технологии /Учебник. Под ред. С.А.Смирнова. – М.: Академия, 1999. – 512 с.
171. Педагогика [Текст]: Учебное пособие для студентов пед. институтов / Под ред. Ю.К.Бабанского. – М.: Просвещение, 1983. – 608 с.
172. Педагогикалык изденүү [Текст]/ түз.: И.Н.Баженова; Которгондор И.Бекбоев ж.б. – Ф.: Педагогика, 1989. – 608 б.
173. Песталоцци И.Г. Избранные педагогические сочинения. Текст. – М.: 1981. - Т.2. 416 с.
174. Подласый И.П. Педагогика [Текст]: Новый курс: Учеб. для студ. высш. учебных заведений: В 2 кн. / И.П.Подласый. – М.: Гуманит. Изд.центр ВЛАДОС, 2002. – Кн.1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
175. Поташник М.М. Как оптимизировать процесс воспитания [Текст] / М.М.Поташник. – М.: 1984.
176. Проблемы преподавания русской литературы / Под. ред. М.В.Черкезовой и И.В.Андреевой. – Ленинград, 1989. – 208 с.
177. Программно-методические материалы. Литература. 5-11 кл. Сост. Т.А.Калганова. – М.: «Дрофа», 1998. – 7,38-б.
178. Психология и педагогика [Текст]: Учебное пособие / Под редакцией К.А.Абульхановой, Н.В.Васиной, Л.Г.Лаптева, В.А.Сластенина. – М.: Изд-во «Совершенство», 1998. – 320 с.
179. Психология развивающейся личности [Текст] / Под ред. А.В. Петровского. – М.: Педагогика, 1987
180. Радина К.Д. Педагогические сочинения. Текст. Сост. А.И. Синицына, Е.В. Титова. СПб.: Изд-во «Лема», 2009. – 336 с.
181. Рахимова М.Р. Кыргызская народная педагогика [Текст] / М.Р.Рахимова, Т.В.Панкова. – Б.: 1993
182. Рахимова М.Р. Педагогика тарыхынын очерктери [Текст] / М.Р.Рахимова, Т.В.Панкова, А.Т.Калдыбева. – Б.: 1998. – 405 б.
183. Рахимова М.Р., Панкова Т.В. Кыргызская народная педагогика. - Б.: 1993.
184. Рахимова М.Р. Кыргыз элдик педагогикасы [Текст] / М.Р. Рахимова, Т.В. Панкова. – Б.: 1994.
185. Рахматулин К. Манасчылар [Текст] К.Рахматулин. – Ф.: 1942

186. Рез З.Я. Изучение лирических произведений в школе (IV-VII кл.). – Л.: Советский писатель, 1968. – 96 с.
187. Роткович Я.А. История преподавания литературы в советской школе. 2-е изд., исправ. – М.: Просвещение, 1976. – 335 с.
188. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2-х т. [Текст] / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1989. – Т. 2. – 323 с.
189. Рыбникова М.А. Избранные труды [Текст] М.А. Рыбникова. – М.: Педагогика, 1985. – 247 с.
190. Рысалиев К. Кыргыз ырларынын түзүлүшү [Текст] К. Рысалиев. – Ф.: 1965
191. Рысбаев С. Окуучунун дилбаяны. 2-бас. – Б.: Шам, 2004.
- ¹⁹² Рысбаев С. Азыркы кыргыз балдар адабияты: проблемалар жана портреттер [Текст] / С. Рысбаев. – Б.: 1998.
- ¹⁹³ Рысбаев С. Кыргыз балдар фольклорунун педагогикасы [Текст] / С. Рысбаев. – Б.: 2006. – 364 б.
194. Сакиева С.С. Башталгыч мектепте адабий окууга үйрөтүүнүн педагогикалык негиздери [Текст]: монография / С.С. Сакиева. – Бишкек, 2007. – 200 б.
195. Селевко Г.К. Современные образовательные технологий [Текст]: Учеб. пособие для педагогических ВУЗов и институтов повышения квалификации / Г.К. Селевко. – М.: «Народное образование», 1998. – 255 с.
196. Селевко Г.К. Энциклопедия образовательных технологий [Текст]: В 2 т. Т.1 / Г.К. Селевко. – М.: НИИ школьных технологий, 2006. – 816 с.
197. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. – М.: Просвещение, 1986. – 96 б.
198. Сластенин В.А. Педагогика инновационной деятельности [Текст] / В.А. Сластенин, Л.С. Подымова. – М.: Магистр, 1997.
199. Сластенин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Общая педагогика: В двух частях. ч.2. – М.: Владос, 2003.
200. Сластенин В.А. Педагогика [Текст] / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев, А.И. Мищенко, Е.Н. Шиянов Е.Н. – М.: Изд. центр «Академия», 1997. – 512 с.
201. Сластенин В.А. Педагогика: Учебник для студ. высш. уч. зав. [Текст] / В.А. Сластенин, И.Ф. Исаев: Под ред. В.А. Сластенина. 8-е изд., стер. – М.: Изд. центр «Академия», 2008. – 576 с.
202. Словарь литературоведческих терминов: түзүүчү-редакторлор Л.И. Тимофеев жана С.В. Тураев. – М.: Просвещение, 1974.
203. Словарь по этике Текст. / Под ред. Дробницкого О.П., Кона И.С. – М.: 1970. – 446 с.
204. Ташпынар М. Окутуунун жалпы методдору [Текст] / М. Ташпынар, А. Алимбеков. – Б.: КТМУ, 2004. – 236 б.
205. Таштемиров Ж. Кыргыз табышмактары, жаңылмачтары, калптары. Текст. – Ф.: 1971. – 187 б.
206. Түлөгабылов М. Кыргыз балдар адабиятынын тарыхы [Текст] / М. Түлөгабылов. – Б.: «Мектеп», 1991. – 272 б.
207. Түлөкабылов М. Кыргыз адабиятындагы тарыхый жана өмүр баян романдары [Текст] М. Түлөкабылов. – Ф.: Илим, 1978. – 148 б.
208. Турдугулов А. Кыргыз классикасы. – 2005. – 368 б.
209. Турдугулов А. Төкмө ырчылар менен жазгыч акындардын чыгармачылыгын окутуу. – Б.: Кыргызстан 1996. – 184 б.
210. Ушинский К.Д. Избранные педагогические соч. [Текст] / Под ред А.И. Пискунова (отв. ред) / К.Д. Ушинский. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 1. – 584 с.
211. Ушинский К.Д. О народности в общественном воспитании [Текст] / К.Д. Ушинский // Избр. пед. соч.: В 2 томах. – т. 1. – М.: Педагогика, 1974. – 51-123 с.

212. Харламов И.Ф. Педагогика [Текст]: учебное пособие / И.Ф.Харламов. – 4-е издание, переработанное и дополненное. – М.: Гардарики, 2003. – 519 с.
213. Черкезова М.В. Методика преподавания русской литературы в 5-8 классах / Под ред. М.В. Черкезовой, А.Д. Жижиной – Л., 1984.
214. Черкезова М.В. Русская литература в национальной школе. – М., 1981. – 152 с.
215. Шейман Л.А. Основы методики преподавания русской литературы в киргизской школе. Пособие для учителей. – Ф.: Мектеп 1981. – 238 с.
216. Шериев Ж. Адабият теориясы [Текст] Ж.Шериев, А.Муратов. – Б.: 2004
217. Щербина В.Р. Проблемы литературного образования в средней школе. – М.: Просвещение, 1982. – 320 с.
218. Эльконин Д.Б. Введение в психологию развития: в традиции культурно-исторической теории Л.С.Выготского [Текст] / Д.Б.Эльконин. М.: Психология, 1994. – 167 с.
219. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды [Текст] / Д.Б.Эльконин. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.
220. Энциклопедический педагогический словарь. – М., 2003.
221. Энциклопедический феномен эпоса "Манас": Сб. статей [Текст]– Б.: Гл. ред. КЭ, 1995
222. Эркебаев А. Малоизученные страницы истории киргизской литературы. - Б.: 1999
223. Эшиев А.М. Орто түрк доорундагы педагогикалык ойлор [Текст] / А.М.Эшиев. – Б.: 2006. – 308 б.